

Krivično pravo – ispitna pitanja

23. Vremensko važenje krivičnog zakona

Kao i drugi zakoni i krivični zakon stupa na snagu onog dana kada je to njime izričito propisano. Ono što je specifično za ovu oblast, prije svega kada je riječ o potpunom krivičnom zakoniku, to vrijeme je, po pravilu, duže nego kod drugih zakona. Ukoliko nije izričito propisan dan stupanja na snagu, važi opšte pravilo, tj. zakon stupa na snagu najranije osmog dana od dana objavljivanja.

U krivičnom pravu postoje određene specifičnosti vezane za vremensko važenje krivičnog zakona. Odredbama KZ regulisano je vremensko važenje krivičnog zakonodavstva. Pravilo koje te odredbe sadrže, a to je da se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela primjenjuje zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela, nužna je posljedica važenja načela zakonitosti. Predviđen je, međutim, jedan izuzetak od tog pravila. Riječ je obaveznoj retroaktivnoj primjeni zakona koji je blaži za učinioca. Ovo zakonsko rješenje izričito ukazuje na to da se prilikom procjene da li je neki zakon blaži uzimaju u obzir i međuzakoni (oni koji su su važili poslije zakona koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela, a prije zakona koji je važio u vrijeme suđenja). Kada se procjenjuje da li je jedan zakon blaži, može doći do više situacija. Za učinioca je najpovoljnija ona situacija kada novi zakon učinjeno djelo uopšte ne predviđa kad krivično djelo. Tu su i situacije kada novi zakon propisuje nove osnove isključenja krivičnog djela, kada predviđa nove osnove za oslobađenje od kazne i dr. Krivičnopravna odredba se mora posmatrati u cjelini prilikom upoređivanja. Kada se ne može utvrditi koji je zakon blaži, tada se uzima onaj koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Primjena blažeg zakona moguća je i poslije donešenja pravosnažne presude ako je u postupku po nekom pravnom lijeku ponovo došlo do glavne rasprave.

Na učinioca krivičnog djela koje je predviđeno zakonom sa određenim vremenskim trajanjem primjenjuje taj zakon bez obzira na to kada mu se sudi, osim ako se tim zakonom drugačije ne predviđa.

24. Prostorno važenje krivičnog zakonodavstva

Pravila o prostornom važenju krivičnog zakonodavstva rješavaju pitanje čije će krivično zakonodavstvo u konkretnom slučaju biti primijenjeno. Svaka država teži tome da primijeni sopstveno krivično zakonodavstvo onda kada za to ima interesa. Taj interes postoji kada je krivično djelo izvršeno na teritoriji određene zemlje, kada je krivično djelo učinio njen državljanin i kada je krivično djelo učinjeno protiv njenih interesa ili protiv njenog državljanina. U krivičnom zakonodavstvu se primjenjuju 4 principa: teritorijalni, personalni, realni (zaštitni) i univerzalni.

- a) **Teritorijalni princip** – osnovni. Prema ovom principu krivično zakonodavstvo CG primjenjuje se na sva krivična djela koja su učinjena na teritoriji države bez obzira na državljanstvo učinioca. Pod pojmom teritorije – suvozemna, vodene površine unutar granica i vazdušni prostor nad njom. Ovaj princip je proširen principom zastave broda i principom registracije aviona. Naše krivično pravo predviđa mogućnost da se krivično gonjenje stranca koji je učinio krivično djelo na teritoriji

države, pod uslovom uzajamnosti, ustupi stranoj državi. U pogledu mogućnosti ustupanja krivičnog gonjenja stranoj državi stranca koji ima prebivalište u stranoj državi, a djelo učinjeno na našoj teritoriji, važeći Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima ne postavlja uslove u pogledu vrste ili težine krivičnog djela. U slučaju kada je djelo učinjeno na teritoriji naše države, a u stranoj državi je pokrenut ili dovršen krivični postupak, krivično gonjenje u CG preduzeće se samo po odobrenju javnog tužioca. Izuzetak od primjene teritorijalnog principa predviđa međunarodno javno pravo, a odnosi se na lica koja uživaju potpuni diplomatski imunitet u odnosu na koja će se primijeniti njihovo nacionalno zakonodavstvo.

- b) **Realni princip** – krivično pravo jedne države će se primijeniti na sva krivična djela učinjena na štetu te države ili njenih građana. KZ razlikuje dvije vrste: *primarni* i *supsidijarni*.
- (1) *Primarni r. p.* - Naše krivično zakonodavstvo važi za svakog ko u inostranstvu učini neko krivično djelo protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti naše države ili učini krivično djelo falsifikovanja novca.
- (2) *Supsidijarni r. p.* – krivično zakonodavstvo naše države važi i za stranca koji u inostranstvu učini prema našoj državi neko drugo krivično djelo, a ne samo neko od onih za koje je predviđen primarni realni princip. Ono važi i za stranca koji učini bilo koje krivično djelo protiv našeg državljanina. U oba slučaja potrebno je da se stranac zatekne na teritoriji naše zemlje ili joj bude ekstradiran. Za razliku od primarnog realnog principa, ovdje nema potreba za primjenu našeg krivičnog prava u slučaju da je došlo do primjene stranog krivičnog zakonodavstva.
- c) **Personalni princip** – naše krivično zakonodavstvo važi za državljanina CG i kad u inostranstvu učini neko drugo krivično djelo, osim onih predviđenih kod realnog primarnog principa, ako se zatekne na teritoriji naše države ili joj bude ekstradiran.
- d) **Univerzalni princip** – krivično zakonodavstvo CG važi i za stranca koji prema stranoj državi ili prema strancu učini u inostranstvu krivično djelo za koje se prema zakonodavstvu zemlje u kojoj je učinjeno može izreći zatvor u trajanju od pet godina ili teža kazna. Uslovi su da se stranac zatekne na našoj teritoriji a ne bude ekstradiran stranoj državi, kao i da je djelo kažnjivo i po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno.

Posebni uslovi za primjenu supsidijarnog realnog principa, personalnog i univerzalnog – prema odredbama KZ personalni, supsidijarni realni i univerzalni princip neće biti primijenjeni i krivično gonjenje se neće preduzeti u sledeća 4 slučaja:

- 1) Ako je učinilac potpuno izdržao kaznu na koju je u inostranstvu osuđen;
- 2) Ako je učinilac u inostranstvu pravosnažnom presudom oslobođen ili mu je kazna zastarjela ili oproštena;
- 3) Ako je prema neuračunljivom učiniocu u inostranstvu izvršena odgovarajuća mjera bezbjednosti;
- 4) Ako je za krivično djelo po stranom zakonu za krivično djelo po stranom zakonu za krivično gonjenje potreban zahtjev oštećenog, a takav zahtjev nije podnjet.

Za primjenu personalnog, supsidijarnog realnog i univerzalnog principa potrebno je da bude ispunjen još jedan uslov, a to je da se za krivično djelo kažnjava i po zakonu zemlje u kojoj je djelo učinjeno.

Uračunavanje pritvora i kazne izdržane u inostranstvu – pritvor, lišenje slobode u ekstradicionom postupku, kao i kazna koju je učinilac izdržao na osnovu presude inostranog suda, uračunava se u kaznu koju izrekne domaći sud za isto krivično djelo.

25. Opšti pojam krivičnog djela-shvatanja u našoj teoriji

Opšti dio krivičnog prava bavi se samo određivanjem opšteg pojma krivičnog djela, a ne i određivanjem pojmova pojedinih krivičnih djela. Riječ je o utvrđivanju opštih obilježja koja mora imati bilo koje ponašanje da bi se moglo smatrati krivičnim djelom.

Naša ranija teorija je, osim elemenata iz zakonske definicije, u opšti pojam unosila i protivpravnost i vinost, tako da su obavezni elementi smatrani: 1) djelo čovjeka, 2) društvena opasnost, 3) protivpravnost, 4) određenost u zakonu, 5) vinost. Da bi neko djelo bilo krivično djelo ono mora biti protivpravno. Pošto nije svako djelo određeno u zakonu kao krivično djelo uvijek protivpravno, smatra se da je potrebno i određenost u zakonu i protivpravnost unijeti u opšti pojam krivičnog djela. Postoje osnovi koji isključuju protivpravnost i kod onih ponašanja koja su u zakonu predviđena kao krivična djela.

Vinost se u našoj teritoriji uglavnom shvatala kao određeni psihički odnos učinioca prema svom djelu. Vinost čini subjektivnu stranu krivičnog djela koja se osim kroz njene oblike (umišljaj i nehat) ispoljava i kroz niz institute opšteg dijela za koje je bilo uobičajeno da se zbog svog značaja posebno razmatraju. Iako je društvena opasnost danas napuštena kao samostalni element opšteg pojma krivičnog djela već se shvata kao uslov koje bi svako ponašanje trebalo da ispunjava da bi bilo krivično djelo, neka shvatanja o njoj iz naše ranije doctrine su i dalje prihvatljiva. Tako, ona ima relativni karakter. Takođe, društvena opasnost pojedinih ponašanja se može stepenovati. Određenost u zakonu ograničava širok krug protivpravnih ponašanja ona protivpravna ponašanja koja su proglašena krivičnim djelom.

26. Određivanje opšteg pojma krivičnog djela i međusobni odnos elemenata u tom pojmu

Opšti pojam krivičnog djela može se odrediti na sledeći način: krivično djelo je radnja koja je u zakonu predviđena kao krivično djelo, koja je protivpravna i skrivljena. Ovako određen opšti pojam krivičnog djela ima sljedeća 4 elementa: 1) **radnju**, 2) **predviđenost krivičnog djela**, 3) **protivpravnost** i 4) **krivicu**. Elementi krivičnog djela tijesno su povezani tako da predstavljaju jednu cjelinu. Krivično djelo ima dvije dimenzije: normativnu i realnu. Bez normativnog, krivično djelo se ne bi razlikovalo od drugih ponašanja. Bez realnog, ono ne bi moglo ni postojati.

Odnos radnje i ostala tri elementa odražava se prije svega u tome što je samo ona supstantiv, dok su svi ostali elementi atributi, tj. određuju kakva radnja mora biti da bi predstavljala krivično djelo. Radnja je noseći element, ali ukoliko nedostaje bilo koji od četiri elementa nema ni krivičnog djela.

Redosljed pojedinih elemenata nije dat proizvoljno i on se ne može mijenjati a da ne dođe do neprihvatljivih teorijskih i praktičnih posljedica. Postепенost u utvrđivanju ostvarenosti ova četiri elementa veoma je važna. Prilikom rješavanja konkretnih slučajeva i primjene krivičnog prava uvijek se počinje sa radnjom, a završava sa krivicom.

27. Pojam i funkcije radnje krivičnog djela

Radnji krivičnog djela se pridaje izuzetan značaj. Ističe se da je ona jezgro krivičnog prava i krivičnog djela. U pogledu određivanja pojma radnje krivičnog djela javlja se više teorija. Kod nas je opšteusvojena *objektivno-subjektivna* ili *kauzalna teorija*. Prema njoj, radnja je voljni tjelesni pokret, ili voljno propuštanje da se preduzme tjelesni pokret. Kod tzv. *finalne* teorije radnje nije dovoljno da je voljnom radnjom pokrenut spoljni uzročni process, već se zahtijeva usmjerenost radnje na ostvarenje nekog cilja. Za *socijalnu* teoriju važna je normativna ocjena i vrednovanje odnosa ljudske radnje prema spoljnom svijetu i društvenoj stvarnosti. *Personalna* teorija radnju određuje kao ispoljavanje ličnosti. Prema negativnom pojmu radnje, radnju krivičnog djela čini neizbjegavanje onoga što se moglo izbjeći.

Radnja ima trostruku funkciju: ulogu osnovnog elementa, povezujućeg elementa i razgraničavajućeg elementa. **Kao osnovni element** ona je viši pojam koji obuhvata sve oblike ispoljavanja kažnjivog ponašanja. Ona obuhvata činjenje i propuštanje, umišljajnu i nehatnu radnju, dovršenu i nedovršenu itd. Ostvarivanje volje se može ispoljiti u vrlo različitim oblicima. Svi ti oblici ostvarivanja volje moraju se obuhvatiti jednim pojmom, a to je pojam radnje. **Kao povezujući element** ona predstavlja noseći stub, kičmu u pojmu krivičnog djela, jer se ostali elementi u tom pojmu javljaju kao atributi radnje, odnosno kao uslov koje radnja mora ispuniti da bi predstavljala krivično djelo. Ona ne smije u sebi sadržati elemente koji se utvrđuju tek na nivou sljedeća tri stepena. Njena uloga je i u tome da iz pojma radnje isključi događaje i radnje koji ne mogu predstavljati radnju krivičnog djela.

Nema radnje krivičnog djela onda kada je ona preduzeta pod uticajem apsolutne sile koja potpuno isključuje donošenje ili realizovanje odluke od strane onoga prema kome je primijenjena. *Kompulzivna sila* i *prijetnja* utiču na donošenje odluke koja se javlja kao iznuđena; one utiču na volju učinioca ali jene isključuju čime ne isključuju ni postojanje radnje. Radnje krivičnog djela nema u stanjima gubitka svijesti. Radnje nema ni u slučaju refleksnih pokreta.

28.Vrste radnje krivičnog djela

Moguće je razlikovati više vrsta radnje krivičnog djela. Osim radnje izvršenja koju preduzima izvršilac postoji i radnja saučesništva koju preduzima saučesnik. Bez radnje izvršenja krivično djelo ne može postojati, dok je radnja saučesništva samo mogućnost.

Od radnje izvršenja treba razlikovati pripremne radnje. One ne predstavljaju radnju izvršenja i kao takve nijesu kažnjive. U određenim slučajevima pripremne radnje su proglašene samostalnim krivičnim djelom i kao takve postaju radnja izvršenja.

Radnja se može ispoljiti u aktivnom djelanju, tj. činjenju, a može predstavljati i pasivno držanje, tj. nečinjenje. S obzirom na to, postoji podjela svih krivičnih djela na krivična djela činjenja I krivična djela nečinjenja (komisivni i omisivni delikti).

29.Posljedica

Posljedica krivičnog djela se u našoj teoriji shvata kao proizvedena promjena ili stanje u spoljnom svijetu. Radnja krivičnog djela uvijek prouzrokuje neku vrstu posljedice. Ta posljedica nije uvijek neophodna za postojanje krivičnog djela. Samo kod krivičnih djela kod kojih zakon izričito zahtijeva nastupanje određene posljedice, ona je neophodna za njegovo postojanje. Posljedica u širem smislu, ili posljedica koja pogađa zaštitni objekt, ima značaj prilikom procjene društvene opasnosti nekog ponašanja, odnosno nju procjenjuje zakonodavac kada donosi odluku o tome da li će neko ponašanje predvidjeti kao krivično djelo ili ne.

Ima krivičnih djela koja nemaju posljedicu kao konstitutivni element bića krivičnog djela, pa je za postojanje krivičnog djela ne treba ni utvrđivati, odnosno dovršenje radnje radnje izvršenja znači i dovršenje krivičnog djela. To su formalna ili čista djelatnosna krivična djela. Kod drugih djela njihov

zakonski opis sadrži i određenu posljedicu koja se u konkretnom slučaju mora utvrđivati. To su materijalna, odnosno posljedična krivična djela.

Razlikovanje na krivična djela sa posljedicom i ona bez posljedice značajno je za razgraničavanje dovršenog krivičnog djela sa pokušajem, za utvrđivanje mjesta i vremena izvršenja krivičnog djela, i za rješavanje drugih pitanja.

S obzirom na vrstu posledice uobičajena je podjela na *krivična djela povrede* i *krivična djela ugrožavanja*. Posljedica krivičnog djela povrede jeste uništenje ili oštećenje objekta radnje. Kod krivičnih djela ugrožavanja posljedica se sastoji u apstraktnoj i konkretnoj opasnosti. Apstraktna - mogućnost za nastupanje konkretne opasnosti. Kod krivičnih djela sa apstraktnom opasnošću kao posljedicom nije potrebno da se postojanje te posljedice utvrđuje u svakom konkretnom slučaju.

I krivična djela povrede i krivična djela ugrožavanja mogu se ispoljiti u dvije forme: krivična djela povrede kao uništenje ili oštećenje, a krivična djela ugrožavanja kao konkretna ili apstraktna opasnost.

30. Uzročni odnos

Pitanje uzročnosti se ne postavlja kod svih krivičnih djela. Mnoga od njih se iscrpljuju u samoj radnji, tj. za postojanje dovršenog krivičnog djela ne zahtijeva se nastupanje nikakve posljedice. Kod krivičnih djela koja u zakonskom opisu nemaju posljedicu pitanje uzročnosti je irelevantno.

Osnovni problem uzročnosti sastoji se u diferenciranju i izdvajanju jednog od mnoštva uslova koji doprinose nastupanju posljedice i njegovom označavanju kao uzroka posljedice. Ono što je nesporno je to da je krivičnopravno relevantan samo onaj uslov koji predstavlja ljudsku radnju.

U nauci krivičnog prava postoji više teorija koje nastoje da riješe ovaj problem. Kao najvažnije, treba istaći dvije teorije: *teoriju adekvatne uzročnosti* i *teoriju jednakosti uslova* (teorija ekvivalencije).

Prema **teoriji adekvatne uzročnosti**, uzrok je onaj uslov koji je uopšte adekvatan, podoban da prema životnom iskustvu proizvede posljedicu.

Prema **teoriji jednakosti uslova**, uzroci su svi relevantni uslovi, tj. oni bez kojih ne bi nastupila posljedica. Ona izjednačava sve uslove koji su na bilo koji način doprinijeli nastupanju posljedice. Ova se teorija izražava i kroz formula *condition sine qua non* prema kojoj je uzrok onaj uslov bez kojeg posljedica ne bi nastupila. Teorija ekvivalencije ne može da riješi slučaj tzv. dvostruke uzročnosti, kao ni slučajeve potpuno nepredvidljive uzročnosti.

Značajan dio naše sudske prakse prihvata teoriju ekvivalencije. Sužavanje kruga uslova, tj. njihova selekcija vrši se na planu krivice.

Danas se u savremenoj stranoj literaturi pitanje uzročnosti razmatra u okviru problematike objektivnog uračunavanja. Prema teoriji o objektivnom uračunavanju uzročnost je samo neophodna pretpostavka da bi se neko djelo određenom učiniocu moglo objektivno pripisati. Pored faktičnog kauzaliteta, neophodno je da se na osnovu pravnih i normativnih kriterijuma i elemenata dođe do ocjene o tome da li se djelo učiniocu objektivno može staviti na teret.

U prvoj fazi potrebno je ustanoviti postojanje faktičke veze između radnje i posljedice, što se svodi na uobičajeno razmatranje pitanja uzročnosti. Pri tome se uglavnom polazi od teorije ekvivalencije. U drugoj fazi, da bi se suzio krug brojnih uslova koji se mogu smatrati uzrokom bez kojeg posljedica ne bi nastupila, pristupa se utvrđivanju normativne veze između radnje i posljedice. Teorija o objektivnom uračunavanju trebalo bi da predstavlja korektiv koji pomoću normativnih aspekata ograničava suviše

široko određivanje uzročnosti. Da bi se posljedica nekom mogla objektivno mogla uračunati, neophodna je pravna ocjena.

Rješavanje problema uzročnosti zadaje još veće teškoće kod krivičnih djela nečinjenja i to naročito nepravih krivičnih djela nečinjenja s obzirom na to da ona u svom biću uvijek sadrže posljedicu. Za postojanje krivičnog djela potrebno je utvrditi povezanost između propuštanja određene radnje i nastupanja posljedice krivičnog djela. Problem je u tome što propuštanje samo po sebi ne može prouzrokovati posljedicu, kod njega se stvari prepuštaju svom toku. U našoj teoriji vlada shvatanje da je uzročnost kod krivičnih djela nečinjenja moguća i da se ona sastoji u propuštanju da se jedan uzročni lanac skrene sa svog toka čime dolazi do zabranjene posljedice. Treba postaviti pitanje da li bi posljedica izostala da je lice (garant) preduzelo radnju koju je bilo dužno da preduzme. Sporno je koji stepen vjerovatnoće mora postojati da bi se neko krivično djelo propuštanja objektivno moglo pripisati garantu. Postoje dva shvatanja: prema jednom potreban je visok stepen vjerovatnoće, koji se graniči sa sigurnošću, dok je prema drugom dovoljno da preduzeta radnja dovodi do umanjenja rizika u odnosu na opasnost koja prijete zaštićenom dobru. Prihvatljivije je prvo shvatanje.

31. Biće i elementi bića krivičnog djela

Biće krivičnog djela obuhvata skup obaveznih obilježja koja čine posebne pojmove pojedinih krivičnih djela. Bez ostvarenosti svih elemenata bića nekog krivičnog djela nema ni ostvarenosti opšteg elementa predviđenosti u zakonu. Biće krivičnog djela predstavlja, zajedno sa uslovima kažnjivosti, element u opštem pojmu krivičnog djela. Biće krivičnog djela proizilazi iz zakonskog opisa nekog krivičnog djela. Obilježja (elementi) bića krivičnog djela mogu biti objektivna (ili spoljna) i subjektivna (ili unutrašnja).

Osim radnje izvršenja koja spade u objektivna obilježja, tu se mogu svrstati posljedica, predmet radnje, sredstvo, način izvršenja, lično svojstvo, lični odnos ili lični status izvršioca, mjesto i vrijeme izvršenja krivičnog djela. Objektivna obilježja mogu biti deskriptivna, kada se odnose na činjenice koje se mogu opaziti čulima, i normativna, kada njihov pojam zavisi od određenih pravnih normi ili proizilaze iz određenih vrednovanja. Objektivna obilježja moraju biti obuhvaćena umišljajem (ili nehatom) učinioaca što stvara određene problem kod normativnih obilježja.

U subjektivna obilježja prije svega spadaju *umišljaj* i *nehat*. Shvatanje koje je najprihvatljivije je shvatanje o dvostrukoj funkciji umišljaja i nehata, jednom kao bitnih elemenata u biću krivičnog djela, drugi put kao oblika krivice. Umišljaj i nehat kao subjektivna obilježja bića krivičnog djelajavlaju se pretežno u apstraktnom obliku i bitno utiču na zakonsko određivanje pojma pojedinih krivičnih djela. Utvrđuje se da li postoji umišljaj (ili nehat) kao činjenica koja može da se podvede pod zakonski opis nekog krivičnog djela.

Kad je riječ o umišljaju nehatu kao oblicima krivice, u pitanju je ne samo njihov konkretan sadržaj kod konkretnog učinioaca krivičnog djela koji mora da bude što je moguće više detaljan i precizan, već i druge okolnosti od kojih zavisi ocjena o njihovom postojanju.

U subjektivna obilježja spadaju i *namjera* i *pobuda*. Dok umišljaj obuhvata bitna obilježja krivičnog djela objektivnog karaktera, namjera se odnosi na nešto što je van bića krivičnog djela (neke dalje posljedice). Nehatna krivična djela ne mogu sadržati namjeru ili pobudu, ali je sam nehat, tamo gdje je predviđen, obilježje subjektivnog karaktera. Umišljaj se, pošto predstavlja pravilo, propisuje opštom normom. Bića nehatnih krivičnih djela su često nedovoljno određena s obzirom na to da polaze i oslanjaju se na bića umišljajnih krivičnih djela.

I u suštinskom, a ne samo u formalnom smislu, umisljaj i nehat ulaze jednim svojim dijelom u biće krivičnog djela kao njegovi subjektivni elementi.

32. Kvalifikovani i privilegovani oblici bića krivičnog djela

Uobičajena je i podjela obilježja bića krivičnog djela na osnovna i dopunska. Skup osnovnih obilježja čini osnovni oblik nekog krivičnog djela. Dopunska obilježja su *kvalifikovane* i *privilegujuće* okolnosti, i ona daju krivičnom djelu karakter težeg ili lakšeg oblika. Propisujući kvalifikatorne okolnosti, zakonodavac propisuje strožu kaznu. Kod privilegujućih okolnosti zakon propisuje lakše oblikei predviđa blažu kaznu u odnosu na osnovni oblik. Suštinska razlika između kvalifikatornih i otežavajućih okolnosti jeste u tome što kvalifikatorne okolnosti predstavljaju bitna obilježja bića krivičnog djela, dok otežavajuće okolnosti stoje van bića krivičnog djela i služe sudu kao jedan od osnovnih kriterijuma za odmjeravanje kazne. To važi i za odnos privilegujućih i olakšavajućih okolnosti.

33. Uslovi kažnjivosti

Zakonom se kod pojedinih krivičnih djela mogu predvidjeti određeni uslovi kažnjivosti koji ne spadaju u biće krivičnog djela u užem smislu. To su određeni dopunski uslovi koji su, osim ostvarenosti bića krivičnog djela, neophodni da bi krivično djelo postojalo i da bi njihov izvršilac mogao biti kažnjen. Postoje dvije grupe, dvije vrste uslova kažnjivosti. Prvi su *objektivni uslovi kažnjivosti* (inkriminacije), a drugi su *lični osnovi isključenja kazne*.

Što se tiče uslova kažnjivosti, oni se javljaju samo kod jednog manjeg broja krivičnih djela, pa zato i ne mogu biti konstitutivni elementi u pojmu krivičnog djela. Oni su dio zakonskog opisa djela ili bića krivičnog djela u širem smislu.

Objektivni uslov inkriminacije je uslov koji se nalazi van bića krivičnog djela, on predstavlja dodatni uslov za postojanje onih krivičnih djela kod kojih je predviđen. To za najvažniju posljedicu ima da taj uslov ne mora biti obuhvaćen krivicom učinioca. Objektivni uslov inkriminacije predstavlja jedan dodatni uslov čije korišćenje samo izuzetno može biti opravdano, i to sa ciljem sužavanja kriminalne zone kod pojedinih krivičnih djela.

Lični osnovi isključenja kažnjivosti nijesu obilježja bića krivičnog djela već dodatne okolnosti koje utiču na kažnjavanje, odnosno nekažnjavanje određenih lica. Kod nekih krivičnih djela propisuje se da određena lica neće biti kažnjena iako su ostvarena sva obilježja bića krivičnog djela. Kod takvih krivičnih djela određena lica se ne smatraju njihovim učiniocima, što znači da ako takva lica ostvare bitna obilježja tog krivičnog djela, krivično djelo ne postoji. Lični osnov isključenja kažnjivosti mogao bi se, u stvari, drugačijom zakonodavnom tehnikom transformisati u objektivne uslove kažnjivosti.

Ni lični osnovi isključenja kažnjivosti ne spadaju u biće krivičnog djela. Mjerodavno je da oni objektivno postoje, a nije ni od kakvog značaja da li učinilac zna za njih ili ne zna.

34. Subjekt krivičnog djela

Zakonskim opisom krivičnog djela uvijek je obuhvaćen subjekt krivičnog djela. Subjekt (učinilac) krivičnog djela je čovjek, tj. fizičko lice koje preuzima radnju izvršenja (izvršilac) ili radnju saučesništva (saučesnik). Izvršilac je lice koje preuzima radnju izvršenja, koje ostvaruje elemente bića krivičnog djela sadržane u zakonskom opisu kod svakog krivičnog djela u posebnom dijelu, dok je saučesnik lice koje preuzima radnju saučesništva i ispunjava i ostale uslove predviđene odredbama opšteg dijela. Subjekt ili učinilac je širi pojam od pojma krivca, tj. pored krivca obuhvata izvršioca i lica koja bez krivice preuzimaju radnju krivičnog djela.

Subjektom se smatra i ono lice koje se prilikom izvršenja krivičnog djela poslužilo životinjom, mehaničkom ili prirodnom silom, ili određenom napravom.

Subjekt krivičnog djela može biti i ono lice koje se za izvršenje krivičnog djela poslužilo drugim licem. Uslov za to je da to drugo lice ne može biti subjekt. Radi se o nekim slučajevima posrednog izvršilaštva. *Pravno lice* prema Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična djela može biti i subjekt krivičnog djela.

35. Objekt krivičnog djela

Postoje dvije vrste objekta krivičnog djela. Objekt krivičnog djela može biti *zaštitni objekt* i *objekt radnje*. Ta dva objekta se bitno razlikuju u pogledu više okolnosti.

Zaštitni objekt predstavljaju određena dobra kojima se krivičnim pravom pruža zaštita. Zaštitni objekt može biti *opšti* i *grupni*. Opšti se shvata kao dobro, interes, vrijednost ili društveni odnos protiv kojeg je krivično djelo upravljeno, odnosno koje se štiti krivičnim pravom.

Opšti zaštitni objekt bi predstavljala ona dobra kojima se pruža zaštita kroz sva prpoisana krivična djela. Zato, opšti zaštitni objekt treba vidjeti u osnovnim dobrima čovjeka kao i onim društvenim dobrima koja su funkciji postojanja i ostvarivanja osnovnih dobara čovjeka.

Utvrđivanje kruga osnovnih ljudskih prava jeste prvi korak u rješavanju pitanja njihove krivičnopravne zaštite. Da bi se utvrdilo koja osnovna ljudska prava i od kojih oblika napada treba štititi krivičnim pravom, mora se primijeniti princip *ultima ratio*, što znači da nema drugih mogućnosti i sredstava da se ta prava zaštite.

Samo opšti zaštitni objekt koji u prvi plan stavlja osnovna prava čovjeka, a opšta dobra obuhvata samo ukoliko su funkciji njihovog ostvarivanja, može biti legitmni osnov kazne kao sredstva krivičnopravne zaštite.

Grupni zaštitni objekt predstavlja ona dobra koja su zajednička za određenu grupu krivičnih djela, kao što su, npr. život i tijelo, imovina, čast i ugled, privreda itd. On predstavlja važan suštinski kriterijum za određivanje koja ponašanja treba propisati kao krivično djelo. Ono što povezuje određene grupe krivičnih djela jeste njihov odnos prema zaštitnom objektu. Grupni zaštitni objekt je značajan i za tumačenje norme kojom se propisuje biće krivičnog djela, kao i za primjenu nekih opštih instituta (za sticaj, odmjeravanje kazne i dr.).

Zaštitni objekt uvijek predstavlja određene apstraktne vrijednosti. Za razliku od njega, **objekt radnje** je materijalni, fizički predmet na kome se ostvaruje radnja krivičnog djela. Taj predmet obuhvata i lice u kom se slučaju objekt ranje naziva *pasivni subjekt*.

Sva krivična djela imaju zaštitni objekt, dok objekt radnje imaju samo neka krivična djela kod kojih je to izričito zakonom predviđeno kao njihov bitni element.

36. Društvena opasnost

Društvena opasnost je osnov i opravdanje za propisivanje nekog ponašanja kao krivičnog djela. Ona je zakonodavni motiv inkriminisanja, razlog zbog kojeg zakonodavac neko ponašanje proglašava krivičnim djelom. Društvena opasnost ima i funkciju kritičkog preispitivanja onoga što je u zakonu predviđeno kao krivično djelo.

Pojam društvene opasnosti nije precizan pojam, te zbog toga može biti različito shvaćen. Društvena opasnost je spoj između stvarnosti i vrijednosti, ona nije čisto objektivna, a još manje čisto subjektivna, vrijednosna kategorija.

Zaključak da je neko ponašanje društveno opasno u mjeri da je neophodno i opravdano korišćenje krivičnog prava nije dovoljan, jer je potrebno izvršiti i stepenovanje te društvene opasnosti.

Društveno opasni karakter nekom ponašanju daje objekt krivičnopravne zaštite, ono što treba štititi krivičnim pravom. Društveno opasno je ono ponašanje koje povređuje ili ozbiljno ugrožava neko pravo čovjeka, ili neko opšte dobro neophodno za ostvarivanje tog prava. Bez postojanja određenog zaštitnog objekta ne bi moglo biti govora o društvenoj opasnosti nekog ponašanja.

Stav da se društvena opasnost u prvom redu određuje pomoću zaštitnog objekta ne znači umanjivanje značaja samog ponašanja za određivanje legitimnih granica krivičnopravne zaštite.

37. Pojam protivpravnosti i odnos sa predviđenošću u zakonu

Određenost ljudskog ponašanja u krivičnom zakonu kao krivičnog djela, po pravilu, znači i njegovu protivpravnost. Ukoliko neko ponašanje sadrži sve elemente propisane u zakonskom opisu bića krivičnog djela, samim tim je to ponašanje i protivpravno. Izuzetno, protivpravnost može biti isključena, zbog čega bi djelo, iako je u zakonu određeno kao krivično djelo, izgubilo karakter krivičnog djela. Najčešće se smatra da ostvarenost bitnih obilježja bića krivičnog djela indicira protivpravnost, tj. ukazuje na nju. To nije savsvim tačno, ostvarenost bitnih obilježja bića nekog krivičnog djela jeste nešto više od indicije za protivpravnost.

Utvrđivanje ostvarenosti elemenata protivpravnosti u konkretnom slučaju svodi se na njenu negativnu stranu, na konstataciju da ne postoji nijedan osnov koji isključuje protivpravnost. To se pretpostavlja, a samo ukoliko okolnosti ukazuju na neki osnov isključenja protivpravnosti, on se mora utvrđivati.

Od shvatanja koja polaze od toga da je protivpravnost obuhvaćena predviđenošću u zakonu, odnostno bićem krivičnog djela, najznačajnije je teorija o tzv. negativnim obilježjima bića krivičnog djela. Prema njoj, osim pozitivnih elemenata, tj. onih koji su sadržani u zakonskom opisu svakog krivičnog djela, da bi neko ponašanje bilo krivično djelo, potrebno je da nije isključena protivpravnost.

Protivpravnost i predviđenost u zakonu ipak predstavljaju dva odvojena elementa u opštem pojmu krivičnog djela. Time ne samo da se izbjegavaju problem sa kojima se suočavaju nastojanja da ova dva elementa spoje u jedan, već je i s aspekta sistema opšteg dijela i pojma krivičnog djela, kao i za potrebu analize i rješavanja konkretnih slučajeva, prihvatljivije postaviti ih kao dva zasebna elementa.

38. Nužna odbrana

Nužna odbrana je osnov koji isključuje postojanje krivičnog djela, tj. djelo učinjeno u nužnoj odbrani nije krivično djelo. Nužna je ona odbrana koja je neophodno potrebna da učinilac od svog dobra ili dobra drugog odbije istovremeni protivpravni napad. Nužna odbrana ima dva elementa: **napad** i **odbranu**. Uslovi za nužnu odbranu posebno se vezuju za ova dva elementa.

Uslovi napada su da je napad: 1) ponašanje čovjeka, 2) uperen protiv nekog pravom zaštićenog dobra, 3) protivpravan, 4) istovremen i 5) stvaran.

Uslovi odbrane su da je: 1) kroz radnju odbrane ostvareno biće nekog krivičnog djela, 2) upravljena prema nekom napadačevom dobru, 3) neophodno potrebna za odbijanje napada. Napadnuti nije dužan da se bjekstvom spasava od napada.

Prekoračenje (ekces) granica nužne odbrane postoji onda kada su ostvareni svi uslovi napada i odbrane, osim onoga koji zahtijeva da je odbrana bila neophodno potrebna.

Prekoračenje granica nužne odbrane predstavlja fakultativni osnov za ublažavanje kazne. Pod dodatnim uslovim, kada je prekoračenje izvršeno usled jake prepasti ili razdraženosti izazvane napadom, prekoračenje granica nužne odbrane može voditi oslobođanju od kazne, tj. predstavlja fakultativni osnov za oslobođanje od kazne.

39. Krajnja nužda

Krajnja nužda predstavlja opšti osnov za isključenje postojanja krivičnog djela. Najvažnija razlika sa nužnom odbranom jeste u tome što se kod krajnje nužde u cilju spašavanja sopstvenog dobra koje je ugroženo dozvoljava žrtvovanje dobra drugog lica koje ne postupa protivpravno, koje se često i samo nalazi u istoj situaciji opasnosti. Kod krajnje nužde nema ni objektivne ni subjektivne veze između zla koje nekome prijete i lica čije se dobro žrtvuje radi otklanjanja tog zla.

Krajnja nužda postoji kada je djelo učinjeno radi toga da učinilac otkloni od svog dobra ili dobra drugoga istovremenu neskrivljenu opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti, a pri tome učinjeno zlo nije veće od zla koje je prijeto.

Elementi krajnje nužde su **opasnost** i **otklanjanje opasnosti**. *Opasnost* je stanje u kome je neko dobro ugroženo i prema okolnostima konkretnog slučaja postoji neposredna mogućnost da ono bude povrijeđeno. Ona može, za razliku od napada kod nužne odbrane, biti izazvana ne samo ljudskom radnjom, nego i na bilo koji drugi način, kao što je djelovanje prirodnih nepogoda, napad životinja i dr.

Uslovi opasnosti su: 1) da se njome ugrožava bilo koje pravom zaštićeno dobro, 2) da je neskrivljena, 3) da je istovremena i 4) da je stvarna.

Uslovi otklanjanja opasnosti: 1) da se ona na drugi način nije mogla otkloniti osim vršenja radnje kojom su ostvareni svi elementi nekog krivičnog djela i 2) da učinjeno zlo nije veće od onoga koje je prijeto. Lice koje je u opasnosti od nje se mora spasaviti i bjekstvom. Moraju se primijeniti ona sredstva i načini otklanjanja opasnosti koji u najmanjoj mogućoj mjeri u konkretnoj situaciji pogađaju to dobro.

Prekoračenje (ekces) granica krajnje nužde postoji onda kada je opasnost otklonjena povredom dobra veće vrijednosti od vrijednosti dobra od kojeg se otklanjala opasnost. Prekoračenje će postojati i onda kada se s ciljem otklanjanja opasnosti moglo povrijediti dobro manje vrijednosti ili je povreda mogla biti manjeg inteziteta. U tom slučaju krivično djelo postoji, ali zakon predviđa fakultativni osnov za

ublažavanje kazne, a ukoliko je prekoračenje učinjeno pod naročito olakšavajućim okolnostima, učinilac se može osloboditi od kazne.

Institut krajnje nužde ne može se primjenjivati u situacijama u kojima je učinilac bio dužan da se izloži opasnosti.

40.Osnovi isključenja protivpravnosti koji nisu predviđeni krivičnim zakonom

Vršenje službene dužnosti - npr. lišavanje slobode radi izdržavanja kazne zatvora, narušavanje nepovredivosti stana sa ciljem hvatanja učinioca krivičnog djela i dr.

Naređenje pretpostavljenog - u vršenju službene dužnosti u Vojsci.

Pristanak povrijeđenog - kod nekih strogo ličnih prava i sloboda, kod nekih krivičnih djela protiv imovine.

Ostali osnovi - dozvoljeni rizik, pravo na disciplinsko kažnjavanje maloljetne djece od strane roditelja i obavljanje ljekarske dužnosti.

41.Pojam i teorije krivice

Krivica predstavlja jedan od četiri obavezna elementa u opštem pojmu krivičnog djela. Da bi neka radnja bila krivično djelo, neophodno je da se ona može učiniocu pripisati u krivicu.

Krivica je element u opštem pojmu krivičnog djela, a krivična odgovornost je prije svega konstatacija, tj. utvrđivanje da neko ispunjava uslove za krivičnu odgovornost. Krivična odgovornost je posljedica vršenja građanskopravne odgovornosti. Krivična odgovornost je odgovornost za učinjeno krivično djelo. Do krivične odgovornosti dolazi kada su ostvareni svi elementi krivičnog djela, a to su radnja, predviđenost u zakonu, protivpravnost i krivica. Krivica ne može postojati bez uračunljivosti. Učinilac koji je neuračunljiv ne može biti kriv za krivično djelo. Uračunljivost je neophodna pretpostavka ili obavezan element krivice, što znači da bez uračunljivosti nema ni krivice.

Uračunljivost je sposobnost učinioca za krivicu koja podrazumijeva ispravnost njegovog psihičkog aparata.

Krivica postoji ako je učinilac bio uračunljiv i postupao sa umišljajem, a bio svjestan ili je bio dužan i mogao biti svjestan da je njegovo djelo zabranjeno. Krivica može postojati i onda kada je učinilac postupao iz nehata ako to zakon izričito predviđa.

Strukturu krivice čine 3 komponente: 1) **uračunljivost**, 2) **umišljaj ili nehat** i 3) **svijest o protivpravnosti**. Utvrđivanje postojanja krivice kao obaveznog elementa opšteg pojma krivičnog djela u konkretnom slučaju ima svoj pozitivni i negativni aspekt. To podrazumijeva utvrđivanje postojanja umišljaja (ili nehata) i odsustvo osnova koji isključuju krivicu. Odsustvo osnova isključenja krivice nije potrebno utvrđivati, ono se pretpostavlja.

Umišljaja (pa i nehata) ne može biti bez uračunljivosti. I nepostojanje svijesti o protivpravnosti daje drugi smisao umišljaju i nehata.

Postojanje krivice je neophodna pretpostavka za izricanje određenih krivičnih sankcija, prije svega kazne. KZ polazi od toga da se krivica može stepenovati što ima određene implikacije na planu odmjeravanja kazne, izbora krivične sankcije, kao i primjene nekih instituta.

Bez krivice ne može biti riječi o krivičnom djelu. Do nedavno je preovladavalo shvatanje da se krivica (vinost) najkraće određuje kao skup psihičkih odnosa učinioaca prema svome djelu (*psihološka teorija*). Pored ove, danas postoje i *normativne teorije* krivice, kao i *psihološko-normativne teorije*. Prema normativnim, krivica se svodi na socijalno-etički prijekor koji se zbog učinjenog djela upućuje učinioocu. **Psihološko-normativne teorije** polaze od toga da je krivica psihički odnos učinioaca prema djelu zbog kojeg mu se može uputiti prijekor.

42. Umišljaj

Umišljaj je teži stepen krivice i on se uvijek zahtijeva za postojanje krivičnog djela. Izuzetno, kod nekih krivičnih djela, predviđen je i nehat kao blaži oblik krivice. Umišljaj i nehat čine sadržinu krivice, ali se njihovi odrađeni segmenti pojavljuju već na nivou predviđenosti djela u zakonu.

Umišljaj znači i znanje i htenje zakonskih obilježja bića krivičnog djela. Učinilac postupa sa umišljajem onda kada je svjestan toga da vrši krivično djelo i to hoće. Iz zakonske definicije umišljaja proizilaze dvije vrste umišljaja: *direktni* i *eventualni*. Obije vrste umišljaja imaju dva elementa: *svijest* i *volju*. Svijest treba da obuhvati sve bitne objektivne elemente bića krivičnog djela.

Umišljaj mora postojati u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Kod izvršioca to je vrijeme kada je preduzeta radnja izvršenja. Kod saučesništva umišljaj mora postojati u vrijeme kada je preduzeta radnja saučesništva.

Direktni umišljaj postoji onda kada je učinilac bio svjestan svoga djela i htio njegovo izvršenje. Stepentoziteta elemenata svijesti i volje kod direktnog umišljaja je visok. Učinilac zna da svojom radnjom ostvaruje sve bitne elemente bića krivičnog djela, uključujući i posljedicu čije nastupanje shvata kao realnu mogućnost. On je svjestan tih elemenata prilikom izvršenja djela i hoće izvršenje djela. U pogledu posljedice on hoće njeno nastupanje. 3 su osnovne situacije kada postoji direktan umišljaj:

- 1) U prvoj, ostvarivanje bića krivičnog djela jeste jedini, pravi cilj preduzimanja radnje.
- 2) U drugoj, učinioocu ostvarenje bića krivičnog djela služi samo za postizanje nekog drugog cilja. Ostvarenje bića krivičnog djela jeste samo prethodni ili prolazni stadijum u ostvarivanju glavnog cilja.
- 3) U trećoj, učinilac hoće jedno krivično djelo, ali uz to djelo sasvim izvjesno dolazi do izvršenja i drugog djela. Moguće je da učinilac i ne želi to drugo djelo, ali izvjesnost njegovog ostvarivanja daje osnova za stav da je i ovdje riječ o direktnom umišljaju.

Eventualni umišljaj postoji onda kada je učinilac svjestan da može učiniti krivično djelo, pa je na to pristao. Intezitet elemenata svijesti, a naročito volje, slabije je izražen nego kod direktnog umišljaja. Učinilac je svjestan da postoji mogućnost da učini krivično djelo, ali nije siguran da će do toga doći. Razlikovanje između direktnog i eventualnog umišljaja značajno je iz dva razloga. Prvo, ima krivičnih djela koja se mogu izvršiti samo izvršiti samo sa direktnim umišljajem, a opet jedan jedan manji broj krivičnih djela može se izvršiti samo sa eventualnim umišljajem. Drugo, direktan umišljaj, po pravilu, znači viši stepen krivice u odnosu na eventualni umišljaj, što je od značaja kod odmjeravanja kazne.

Jedan od najvažnijih problema jeste razgraničenje eventualnog umišljaja i svjesnog nehata. Element svijesti je isti, a razlika postoji u pogledu elementa volje: kod eventualnog umišljaja učinilac pristaje na da učini krivično djelo, kod svjesnog nehata on neće nastupanje posljedice, ne pristaje da učini krivično djelo. U pitanju je teorija pristajanja (**tzv. Frankova formula**). Po njoj, postavlja se pitanje da li bi učinilac preduzeo radnju u slučaju kada bi znao da će nastupiti posljedica.

43.Nehat

Nehat je lakši oblik, niži stepen krivice. Dovoljan je za postojanje krivičnog djela samo kada to zakon kod pojedinikih krivičnih djela izričito propisuje. Nehat je, za razliku od umišljaja, izuzetak koji mora biti posebno propisan u biću krivičnog djela. Propisana kazna je uvijek blaža u odnosu na umišljajni oblik. Za razliku od nekih umišljajnih krivičnih djela koja mogu biti dovršena i bez nastupanja posljedice, nehata krivična djela podrazumijevaju po svojoj prirodi nastupanje posljedice.

Postoje dvije vrste nehata: *svjesni* i *nesvjesni*.

Svjesni nehat postoji onda kada je učinilac svjestan da svojom radnjom može učiniti krivično djelo, ali olako drži da do toga neće doći ili da će to moći da spriječi. Kod svjesnog nehata postoje dvije situacije gdje se, u prvoj, učinilac pouzdaje u svoje sposobnosti koje procjenjuje, a u drugoj, pogrešno procjenjuje objektivnu situaciju.

Kod nesvjesnog nehata ne postoji psihička veza između učinioca i djela, odsutan je i element svijesti i element volje. Krivica se ovdje uspostavlja na osnovu dužnosti i mogućnosti da se, prema okolnostima i svojim ličnim svojstvima, predvidi nastupanje posljedice. Za postojanje nesvjesnog nehata presudna je ocjena o tome da li je učinilac mogao i bio dužan da se drugačije ponaša i tako izbjegne nastupanje posljedice.

Smatra se da je za nesvjesni nehat potrebno **kumulativno** ispunjenje *objektivnog* i *subjektivnog uslova*. Objektivni uslov jeste da je učinilac bio dužan da predvidi posljedicu, a subjektivni da je mogao da je predvidi. Dužnost predstavlja pravni standard i ona se utvrđuje tako što se procjenjuje da li bi jedan prosječan građanin u konkretnom slučaju bio svjestan mogućnosti nastupanja posljedice, tj. utvrđuje se standardno, uobičajeno ponašanje u konkretnoj situaciji.

Značajno je razlikovanje sa eventualnim umišljajem (svjesni nehat) i slučajem. Kod slučaja nema krivice, postoji samo objektivna veza (uzročnost), ali ne i subjektivna veza između učinioca i djela. Slučaj nije krivično djelo.

44.Neuračunljivost

Neuračunljivost isključuje krivicu kao obavezan element krivičnog djela. Polazi se od pretpostavke da je učinilac uračunljiv. To je pretpostavka koja se može obarati, postoji dužnost suda da u slučaju sumnje u pogledu uračunljivosti utvrđuje da li ona kod učinioca postoji ili ne.

Zakonom se mogu predvidjeti različiti načini utvrđivanja postojanja neuračunljivosti. Poznata su tri metoda od kojih se može poći prilikom zakonskog oblikovanja institute neuračunljivosti: *biološki*, *psihološki* i *mješoviti*. Za psihološki metod mjerodavne su samo posljedice, poremećaji do kojih dolazi na

psihičkom planu, dok kod biološkog metoda, u obzir se uzimaju samo određena bolesna, abnormalna psihička stanja. **Mješoviti metod traži i uzrok i posljedicu.**

Biološki osnov se može ispoljiti u 4 oblika: 1) *duševna bolest*, 2) *privremena duševna poremećenost*, 3) *zaostali duševni razvoj* i 4) *druga teža duševna poremećenost*.

Psihološki osnov se može manifestovati ili u obliku *nemogućnosti shvatanja značaja svoga djela* ili u *nemogućnosti upravljanja svojim postupcima*.

Uvijek mora biti kumulativno ostvaren jedan od četiri oblika duševne poremećenosti i jedan od dva oblika psihičkih smetnji.

I biološka i psihološka komponenta moraju postojati u momentu izvršenja djela, tj. postojanje uračunljivosti, odnosno neuračunljivosti relevantno je samo u vrijeme kada je djelo učinjeno. Lice koje svojom radnjom ostvari sve elemente bića nekog krivičnog djela u stanju neuračunljivosti nije za to djelo krivo, uzima se da ne postoji ni krivično djelo jer nije ostvaren subjektivni element. U odnosu na učinioca mogu biti primijenjene određene **mjere bezbjednosti**.

45. Bitno smanjena uračunljivost

Bitno smanjena uračunljivost nije osnov koji isključuje krivicu. Način utvrđivanja bitno smanjene uračunljivosti je isti kao kod utvrđivanja neuračunljivosti – koristi se *mješoviti metod*.

Između bitno smanjene uračunljivosti i neuračunljivosti postoji kvalitativna razlika: bitno smanjeno uračunljivo lice je uračunljivo i kod njega može postojati krivica za djelo koje je učinilo u stanju bitno smanjene uračunljivosti.

Bitno smanjena uračunljivost postoji onda kada je sposobnost učinioca da shvati značaj svoga djela ili sposobnost da upravlja svojim postupcima usljed jednog od četiri oblika duševne poremećenosti bila bitno smanjena.

Pošto bitno smanjena uračunljivost ne isključuje krivicu, učiniocu koji je krivično djelo učinio u tom stanju mogu se izreći sve krivične sankcije koje se izriču i uračunljivom učiniocu. Međutim, zakon predviđa **mogućnost ublažavanja kazne**, kao i mogućnost da se uz kaznu izrekne mjera bezbjednosti. Stanje bitno smanjene uračunljivosti mora postojati u momentu izvršenja krivičnog djela.

46. Stvarna zabluda

Zabluda u najširem smislu jeste nepostojanje svijesti, ili postojanje pogrešne svijesti o nekim okolnostima. KZ razlikuje dvije vrste stvarne zablude: 1) **zabluda o stvarnim obilježjima bića krivičnog djela** i 2) **zabluda o razlozima isključenja protivpravnosti**. Prva vrsta stvarne zablude odnosi se na činjenice od kojih zavisi postojanje bitnih obilježja bića krivičnog djela, dok se druga odnosi na činjenice od kojih zavisi primjena nekog osnova isključenja protivpravnosti.

Stvarna zabluda o biću krivičnog djela postoji onda kada kod učinioca ne postoji svijest, ili postoji pogrešna svijest o bilo kojoj stvarnoj okolnosti koja ulazi u biće krivičnog djela. Stvarna zabluda obuhvata obje situacije: ona postoji kako onda kada u potpunosti nedostaje svijest o stvarnoj okolnosti, tako i

onda kada svijest o toj okolnosti postoji, ali je ona pogrešna. Zabluda se može odnositi i samo na jednu stvarnu okolnost, koja čini sastavni dio nekog obilježja krivičnog djela, ukoliko je to presudno za postojanje krivičnog djela. Zabluda se odnosi na neko objektivno obilježje bića krivičnog djela, tj. zabluda ne može postojati u odnosu na ono što čini subjektivno biće krivičnog djela.

Stvarna zabluda o okolnostima koje isključuju protivpravnost postoji onda kada je učinilac u zabludi u pogledu neke stvarne okolnosti čije bi postojanje, uz druge uslove, vodilo isključenju postojanja krivičnog djela.

Stvarna zabluda može biti *neotklonjiva* (učinilac nije nikako mogao imati pravilnu predstavu o relevantnoj stvarnoj okolnosti) i *otklonjiva* (on je prema okolnostima konkretnog slučaja i prema svojim ličnim svojstvima mogao i bio dužan da ima pravilnu predstavu o relevantnim stvarnim okolnostima koje ulaze u biće krivičnog djela).

Stvarna zabluda uvijek isključuje umišljaj. Samo **neotklonjiva stvarna zabluda**, kako o biću krivičnog djela tako i o osnovima koji isključuju protivpravnost, **isključuje i umišljaj i nehat.** **Otklonjiva stvarna zabluda ne isključuje nehatnu krivicu.**

Kada je riječ o zabludi o predmetu i licu, ona može da utiče na krivicu ili pravnu kvalifikaciju djela samo kada se radi o određenom predmetu ili licu sa određenim svojstvima.

Što se tiče zablude o uzročnoj vezi, tj. kada učinilac prouzrokuje posljedicu na drugom objektu radnje krivičnog djela, a ne na onom na kome je htio, vladajuće je shvatanje da ovdje postoji sticaj krivičnog djela u pokušaju i nehatnog krivičnog djela.

47. Pravna zabluda

Pravna zabluda podrazumijeva nepostojanje svijesti o tome da se čini krivično djelo, odnosno da se preduzima pravom zabranjeno ponašanje. Kod lica koje se nalazi u pravnoj zabludi nema svijesti o pravnoj zabranjenosti djela koje preduzima. Prije svega, pravna zabluda predstavlja pogrešnu predstavu o tome da neko ponašanje nije predviđeno kao krivično djelo. Za postojanje pravne zablude nije nužno da učinilac nema tačnu predstavu o tome da je njegovo ponašanje predviđeno upravo kao krivično djelo, dovoljno je da on ne zna da je to ponašanje zabranjeno pravom – *direktna pravna zabluda*.

Postoji i pravna zabluda u pogledu nekog osnova koji isključuje protivpravnost u krivičnom pravu. Učinilac pogrešno procjenjuje postojanje pravnih uslova za primjenu nekog od tih osnova, ili uopšte pogrešno smatra da nesto predstavlja osnov koji isključuje krivičnu protivpravnost – *indirektna pravna zabluda*.

Za postojanje pravne zablude dovoljno je odsustvo svijesti o zabranjenosti djela, nije potrebno da učinilac smatra da je djelo dozvoljeno.

U odnosu na neka krivična djela teško je zamisliti postojanje pravne zablude. Od značaja je podjela krivičnih djela na mala in se i mala prohibita. Kod ponašanja koja su zlo sama po sebi (**mala in se**) i koja kao takva predstavljaju krivična djela u svim društvima i vrlo su malo podložna promjenama, isključeno je postojanje pravne zablude. Kod drugih krivičnih djela koja zavise pretežno od procjene zakonodavca u određenom vremenskom periodu i koja nijesu predmet i moralne osude, koja su krivična djela samo zbog toga što su kao takva zakonom zabranjena (**mala prohibita**), sasvim je moguće postojanje pravne zablude.

Pravna zabluda se pod određenim uslovima smatra osnovom koji isključuje krivicu.

Neotklonjiva pravna zabluda postoji onda kada učinilac nije znao da je njegovo djelo zabranjeno zato što nije mogao i nije bio dužan da zna. U slučaju neotklonjive pravne zablude isključena je krivica, a time i krivično djelo.

Otklonjiva pravna zabluda postoji kada učinilac nije znao da je njegovo djelo zabranjeno, ali je to mogao i bio dužan da zna. Učiniocu se kazna može ublažiti.

48.Sila i prijetnja

Apsolutna (neodoljiva) sila isključuje postojanje radnje krivičnog djela. Osim apsolutne, postoji i *kompulzivna sila*, kao i *prijetnja*. One ne isključuju radnju. **Kompulzivna sila** predstavlja upotrebu fizičke snage prema nekom licu s ciljem da se ono prinudi da izvrši određeno krivično djelo. Ona u većoj ili manjoj mjeri utiče na donošenje odluke prinuđenog lica. Prijetnjom se utiče na volju nekog lica da izvrši krivično djelo, ali se ne isključuje voljna radnja. **Prijetnja** predstavlja stavljanje u izgled nekog zla licu koje se prinuđava. Potrebno je da prijetnja bude ozbiljna i moguća. Ako neko da bi izbjegao zlo kojim mu se prijeti učini krivično djelo, a pri tome budu ostvareni i svi ostali uslovi za krajnju nuždu, krivično djelo neće postojati.

U nekim slučajevima će uračunljivost biti bitno smanjena, ili će čak postojati neuračunljivost ako usljed privremene duševne poremećenosti učinilac nije mogao shvatiti značaj svoga djela ili nije mogao upravljati svojim postupcima.

U slučaju da kompulzivna sila i prijetnja ne isključuju krivicu, kazna se učiniocu može ublažiti.

49.Actiones liberae in causa (skrivena neuračunljivost)

Cilj ovog instituta je rješavanje problema krivice onih učinilaca koji su krivično djelo učinili u stanju neuračunljivosti, ali su sami sebe doveli u to stanje. Otuda i naziv: **iako u momentu izvršenja njegove radnje nijesu bile slobodne, tj. on je bio neuračunljiv, u jednom prethodnom stanju, prije nego što je prouzrokovao stanje sopstvene neuračunljivosti, njegove radnje su bile slobodne u smislu skrivenog započinjanja uzročnog toka koji se završio vršenjem krivičnog djela u neuračunljivom stanju.**

Za primjenu ovog instituta potrebno je da je kod učinioca u momentu prije nego što se upotrebom alkohola, droga ili na drugi način doveo u stanje neuračunljivosti, tj. u momentu donošenja odluke, postojala krivica u odnosu na kasnije učinjeno krivično djelo. Pored uračunljivosti, u odnosu na djelo koje je kasnije učinjeno u stanju neuračunljivosti, mora postojati ili umišljaj ili nehat ako se radi o djelu za koje zakon predviđa kažnjivost i onda kada je učinjeno iz nehata. Postoje dvije situacije: umišljajna i nehatna action libera in causa. Kod prve, učinilac se sa umišljajem dovodi u stanje neuračunljivosti u kojem vrši krivično djelo u odnosu na koje je postojao umišljaj u momentu action praecedens. U drugoj situaciji (nehatna actions libere in causa), kod učinioca postoji u momentu prethodnog djelovanja nehat u odnosu na krivično djelo koje je kasnije učinio u stanju neuračunljivosti, u koje je sam sebe doveo iz nehata ili umišljaja.

Moguća su 4 slučaja: *direktni umišljaj*, *eventualni umišljaj*, *svjesni nehat* i *nesvjesni nehat*. Potrebno je da budu ostvareni svi elementi tih stepena krivice, ali s tim da to mora biti u momentu prije nego što se učinilac doveo u stanje neuračunljivosti.

Institute actions libere in causa primjenjuje se i kod krivičnih djela nečinjenja. Ako učinilac sebe dovede u stanje neuračunljivosti, a bio svjestan da u tom stanju svojim propuštanjem može ostvariti biće krivičnog djela a to je htio, odnosno pristao na to, ili je pak olako držao da do toga neće doći, ili nije bio svjestan toga ali je to mogao i bio dužan, postojaće njegova krivica.

Za primjenu institute actions libere in causa potrebno je da kumulativno budu ispunjena dva uslova: 1) **da je učinilac sam sebe doveo u stanje neuračunljivosti** i 2) **da je u tom stanju učinio krivično djelo u odnosu na koje je kod njega, u momentu prije nego što se doveo u to stanje, postojao umišljaj ili nehat.**

Učiniocu koji se sam doveo u stanje bitno smanjene uračunljivosti **ne može** se po tom osnovu ublažiti kazna.

50.Odgovornost za krivična djela kvalifikovana težom posljedicom

Postoji veći broj krivičnih djela koja osim svog osnovnog oblika imaju i svoje teže oblike u slučaju da iz osnovnog oblika proizađe teža posljedica. Kad je iz krivičnog djela proizašla teža posljedica zbog koje zakon za to djelo propisuje težu kaznu, ta kazna se može izreći ako je učinilac u odnosu na tu posljedicu postojao umišljaj učinioca, onda se to rješava primjenom pravila koja važe za sticaj krivičnih djela, osim ako ta teža posljedica ne predstavlja krivično djelo.

Za **krivična djela kvalifikovana težom posljedicom** zakon po pravilu propisuje težu kaznu od one do koje se dolazi primjenom odredaba za odmjeraivanje kazne za sticaj krivičnih djela, pod uslovom da je riječ o nehatnom prouzrokoivanju teže posljedice.

Za odgovornost za krivična djela kvalifikovana težom posljedicom potrebno je da se ta teža posljedica može pripisati nehatu učinioca. Postojanje objektivne (uzročne) veze između osnovnog djela i teže posljedice jeste neophodan, ali ne i dovoljan uslov. Uzročna veza se mora utvrđivati prije nego što se pređe na utvrđivanje postojanja nehata učinioca.

Shvatanje koje je prihvaćeno je da je pokušaj krivičnog djela kvalifikovanog težom posljedicom načelno moguć, stin što bi on bio isključen u dva slučaja. Prvi bi bio kada pokušaj osnovnog oblika nije kažnjiv. U drugom slučaju bila bi krivična djela kod kojih teža posljedica prizilazi i naslanja se na posljedicu osnovnog oblika.

Ako u odnosu na težu posljedicu postoji umišljaj, primjenjivaće se odrebe za sticaj krivičnih djela. Izuzetno, odgovornost za krivično djelo kvalifikovano težom posljedicom postoji i onda kada je u odnosu na tu posljedicu postojao umišljaj. Riječ je o situaciji kada teža posljedica, sama po sebi, ne predstavlja krivično djelo.

Pored osnovne situacije kada u odnosu na osnovni oblik postoji umišljaj, a u odnosu na težu posljedicu nehat, moguće je i postojanje situacije kada je osnovno djelo izvršeno iz nehata, pa iz njega prizađe teža posljedica.

51.Odgovornost za KD učinjena putem štampe i drugih sredstava javnog informisanja

Sredstva javnog informisanja se mogu iskoristiti za izvršenje različitih krivičnih djela (uvreda, pozivanje na nasilnu promjenu ustavnog uređenja i dr.). Ova vrsta odgovornosti odnosi se na tri kategorije lica: odgovornost **urednika, izdavača i proizvođača**.

Odgovorni urednik ili njegov zamjenik smatraće se izvršiocem krivičnog djela učinjenog putem sredstava informisanja u tri slučaja: 1) ako je do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom autor ostao nepoznat, 2) ako je informacija objavljena bez saglasnosti autoru, 3) ako su u vrijeme objavljivanja informacija postojale stvarne ili pravne smetnje za gonjenje autora, koje i dalje traju.

Ako postoji neka od ove tri situacije, osim urednika, izvršiocem se mogu smatrati i izdavač i proizvođač.

52/53.Odgovornost pravnog lica za krivična djela (razvoj i kod nas)

Uobičajeno je shvatanje da se kaznena odgovornost pravnog lica vezuje za pitanje njegovog pravnog subjektiviteta. Tu se javljaju dvije glavne teorije: *teorija fikcije* i *teorija realnosti*. Pravno lice je pravni pojam, koji se zasniva na realnosti. Ono ima dvije komponente: 1) pojmovno-konceptualnu i 2) realnu.

Pravno lice odgovara za krivična djela i privredne presteupe. Zakon predviđa izvedenu odgovornost pravnih lica. Ona se zasniva na krivici *odgovornog lica* u pravnom licu.

Pravno lice odgovara za krivično djelo koje u okviru svojih poslova učini odgovorno lice u namjeri da za pravno lice ostvari neku korist, kao i ako je zbog nepostojanja nadzora ili kontrole od strane odgovornog lica omogućeno izvršenje krivičnog djela u korist pravnog lica od strane fizičkog lica koje djeluje pod nadzorom pravnog lica. Osim uslovne osude i mjera bezbjednosti, zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela predviđa dvije vrste kazni koje se mogu izreći pravnom licu: novčanu kaznu i prestanak pravnog lica.

54.Načelna pitanja kažnjivosti nedovršenog krivičnog djela

Postoje situacije kada krivično djelo ostaje nekompletno, kada učinilac ostvari samo jedan njegov dio ili pak preduzme određene radnje koje vode izvršenju krivičnog djela. Osnovno pitanje koje se u vezi sa tim postavlja jeste gdje je granica čije prekoračenje od strane učinioca znači njegov ulazak u "kriminalnu zonu". Krivičnog djela ne bi moglo biti ukoliko nijesu ostvarena četiri njegova bitna elementa: *radnja, predviđenost u zakonu, protivpravnost i krivica*.

Uobičajeno je u našoj krivičnopravnoj literaturi da se smatra da postoje **4 moguće faze u ostvarenju krivičnog djela**. To su: *doznanje odluke, pripremne radnje, pokušaj i dovršeno krivično djelo*. U pogledu kažnjavanja za neke od ovih faza postoji spor između objektivnih i subjektivnih teorija. Subjektivne polaze od toga da je već u najranijoj fazi krivičnopravna intervencija opravdana s obzirom na ispoljenu volju učinioca da izvrši krivično djelo. Objektivna smatra da samo štetne posljedice na zaštitnom objektu opravdavaju krivičnopravnu intervenciju.

Za samu odluku ne treba kažnjavati – za misli se niko ne kažnjava. Dovršeno krivično djelo je pravilo.

Za razliku od odluke i dovršenog djela, pitanje opravdanja kažnjavanja za pokušaj i pripremanje krivičnog djela izaziva niz dilema.

Kod pripremnih radnji nedostaje radnja krivičnog djela, kao i predviđenost u zakonu. Osim u slučaju kada su one same proglašene za posebno krivično djelo, pripremanje krivičnog djela ne može se obuhvatiti opštim pojmom krivičnog djela.

Za pokušaj se kažnjava pod određenim uslovima. Krivičnopravnu zaštitu treba svesti samo na najintezivnije oblike ugrožavanja. Osnovni kriterijumi jesu vrijednost zaštitnog objekta i intezitet njegovog ugrožavanja.

55. Pripremanje krivičnog djela

Jedno krivično djelo se može pripremati na vrlo različite načine. Riječ je o radnjama koje mogu biti u daljoj ili bližoj vezi sa radnjom izvršenja. Pripremanje po samoj svojoj prirodi podrazumijeva postojanje umišljaja. Za kažnjavanje umišljajnog pripremanja izvršenja krivičnog djela potrebno je da je to izričito predviđeno u posebnom dijelu. To se može učiniti na dva načina: 1) *propisivanjem pripremanja kao posebnog krivičnog djela* i 2) *propisivanjem kažnjavanja pripremanja kao faze u ostvarenju nekog krivičnog djela*.

Prvu vrstu kažnjivih pripremnih radnji predstavljaju one pripreme radnje koje su određene kao posebno krivično djelo. Tu se, formalno gledajući, i ne radi o pripremnim radnjama: zakon ih je podigao na rang radnje izvršenja. Za njih važe opšti standardi za propisivanje opisa bića krivičnog djela.

U vezi sa kažnjavanjem druge vrste pripremnih radnji (*pripreme radnje u užem smislu*) javljaju se ozbiljne sumnje. Pripreme radnje su ranije bile svrstavane u 4 grupe: 1) nabavljanje sredstava za izvršenje krivičnog djela, 2) otklanjanje prepreka za izvršenje krivičnog djela, 3) dogovaranje, planiranje ili organizovanje sa drugima izvršenje krivičnog djela i 4) druge radnje kojima se stvaraju uslovi za neposredno izvršenje krivičnog djela a koje ne predstavljaju radnju izvršenja.

Krivični zakonik više ne predviđa kažnjavanje pripremanja određenog krivičnog djela (pripremnih radnji u užem smislu).

56. Pokušaj krivičnog djela, vrste i kažnjavanje

Jedan od stadijuma u ostvarenju krivičnog djela jeste *pokušaj*. Kod pokušaja na subjektivnom planu uvijek mora postojati umišljaj, a na objektivnom planu se zahtijeva da je izvršenje krivičnog djela započeto. Djelo je započeto onda kada je došlo do preduzimanja radnje izvršenja, ali krivično djelo nije dovršeno.

Pokušaj predstavlja krivično djelo, mada nepotpuno, dok pripreme radnje ne. Razlikovanje se svodi na pitanje: da li je, makar djelimično, preduzeta radnja izvršenja (pokušaj) ili nije (pripreme radnje). Dodatni kriterijum je i dovođenje u vezu preduzete radnje sa zaštitnim objektom, tj. postavljanje pitanja da li je u konkretnom slučaju preduzimanjem određene radnje neposredno ugrožen zaštitni objekt krivičnopravne zaštite.

Za postojanje pokušaja krivičnog djela karakterističan je izostanak posljedice. To znači da učinilac sa umišljajem preduzima radnju izvršenja djelimično ili u cjelini, započinje radnju izvršenja, ali posljedica izostaje. Pri tome se mogu razlikovati dvije situacije i dvije vrste pokušaja: 1) kada je riječ o **nedovršenom** pokušaju, učinilac je preduzeo samo dio radnje izvršenja, on radnju nije dovršio, pa samim tim nije ni prouzrokovao posledicu, 2) kada postoji **dovršeni** pokušaj, učinilac preduzima kompletnu radnju izvršenja, ali iz različitih razloga posljedica ne nastupa.

Pokušaj može postojati od momenta kada je izvršilac započeo radnju izvršenja, pa sve do momenta nastupanja posljedice. Pokušaj nekih krivičnih djela ne može postojati zato što to nije moguće zbog same njihove prirode ili zato što je radnja pokušaja inkriminisana kao svršeno krivično djelo.

Konstitutivni element pokušaja jeste umišljaj učinioca.

Postoji i *kvalifikovani pokušaj* koji je takođe relevantan prilikom odmjeravanja kazne. On postoji onda kada je kroz pokušaj nekog težeg krivičnog djela dovršeno neko lakše. U tom slučaju se uzima da postoji samo pokušaj težeg krivičnog djela, ali okolnost da je kroz pokušaj dovršeno neko lakše krivično djelo treba tretirati kao otežavajuću okolnost prilikom odmjeravanja kazne.

Kažnjavanje za pokušaj opravdano je kod težih krivičnih djela. Kažnjava se za pokušaj onih krivičnih djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od 5 godina ili teža kazna. Izuzetno, pokušaj može biti kažnjiv i kod lakših krivičnih djela za koja se ne može izreći kazna zatvora od 5 godina. Uslov za to jeste da je kod nekog takvog krivičnog djela izričito propisano da će se učinilac kazniti i za pokušaj.

Pokušaj se kažnjava istom kaznom koja je propisana za dovršeno djelo, ali se kazna može i ublažiti. Pokušaj je fakultativni osnov za ublažavanje kazne.

57.Nepodoban pokušaj

Nepodoban pokušaj postoji onda kada učinilac krivičnog djela pokuša da izvrši krivično djelo nepodobnim sredstvom ili prema nepodobnom predmetu. Krivično djelo nije bilo moguće dovršiti ili s obzirom na nepodobnost sredstva, ili s obzirom na nepodobnost predmeta radnje krivičnog djela.

Razlikuju se dvije vrste nepodobnog pokušaja: *apsolutno* i *relativno nepodoban pokušaj*. Apsolutno nepodoban pokušaj postoji onda kada određenim sredstvom ili na određenom objektu ni pod kojim uslovima nije bilo moguće dovršiti krivično djelo. O relativno nepodobnom pokušaju se radi onda kada u konkretnom slučaju, zbog djelovanja određenih okolnosti i uslova, određenim sredstvima ili na određenom predmetu nije bilo moguće izvršiti krivično djelo. Ova podjela ima značaja za kažnjavanje za nepodoban pokušaj onda kada je moguće izvršiti razgraničenje. Zaštićeno dobro kod apsolutno nepodobnog pokušaja bez sumnje je manje ugroženo nego kod relativno nepodobnog pokušaja.

Rješenje prihvaćeno u KZ polazi od toga da je opravdano kažnjavati za nepodoban pokušaj. Ali, imajući u vidu činjenicu da je stepen ugrožavanja zaštićenog dobra niži kod nepodobnog pokušaja nego kod običnog pokušaja, zakon **predviđa mogućnost oslobađanja od kazne**.

Nepodoban pokušaj treba razlikovati od tzv. irealnog pokušaja koji nije kažnjiv. Irealni pokušaj je ekstremna varijanta apsolutno nepodobnog pokušaja. Učinilac tu vjeruje da može učiniti krivično djelo na način koji je s aspekta uobičajnog životnog iskustva potpuno besmislen.

58.Dobrovoljni odustanak

Uobičajeno je da se smatra da je cilj postojanja institute dobrovoljnog odustanka od izvršenja krivičnog djela da se učinilac stimuliše da ne dovrši krivično djelo na taj način što mu se stavlja u izgled mogućnost oslobođenja od kazne u slučaju da dobrovoljno ne dovrši započeto krivično djelo.

Dobrovoljni odustanak sadrži *objektivnu* i *subjektivnu komponentu*. Na objektivnom planu potrebno je da učinilac prestane sa daljim preduzimanjem radnje izvršenja, ili da spriječi nastupanje posljedice. U pogledu subjektivnog elementa potrebno je da je odluku donio sam, pod uticajem unutrašnjih motiva, a ne pod uticajem nekih spoljnih okolnosti koje predstavljaju ozbiljnu smetnju za dovršenje krivičnog djela.

Dobrovoljnost, u principu, **postoji onda kada je učinilac i pored toga što je bio svjestan da krivično djelo može da dovrši, od njega odustao.**

Dobrovoljnosti nema ukoliko postoje nesavladive prepreke za učinioca, ali ni onda kada je izvršenje djela znatno otežano nekom okolnošću.

Kod nesvršenog pokušaja dovoljno je da se učinilac uzdrži od daljeg preduzimanja radnje, s tim da mora definitivno odustati od dovršenja djela.

Kod svršenog pokušaja, kada učinilac vjeruje da je preuzeo sve sa ciljem izvršenja krivičnog djela, potrebno je njegovo aktivno djelovanje kojim on sprječava nastupanje posljedice. Posljedica ne smije ni u kom slučaju nastupati. Dobrovoljni odustanak kod svršenog pokušaja moguć je samo kod krivičnog djela kod kojih posljedica nastupa poslije kraćeg ili dužeg vremena poslije dovršenja radnje. Ne može se govoriti o odustanku od pokušaja krivičnog djela onda kada posljedica nastupi, iako je učinilac nastojao da je spriječi.

KZ polazi od načelnog stava da je dobrovoljni odustanak kažnjiv. On predstavlja **fakultativni osnov za oslobođenje od kazne**, a samim tim i fakultativni osnov za neograničeno ublažavanje kazne. Ukoliko sud odluči da učinioca oslobodi od kazne za pokušaj krivičnog djela od kojeg je odustao, mora ga kazniti za djelo koje je dovršio kroz pokušaj krivičnog djela za koje se oslobađa od kazne.

59. Vrijeme izvršenja krivičnog djela

Vrijeme izvršenja krivičnog djela važno je za rješavanje više pitanja u krivičnom pravu (vremensko važenje krivičnog zakona, utvrđivanje krivice učinioca, zastarjelost, maloljetstvo i dr.). Postoje dva moguća načina rješavanja ovog pitanja, tj. da se vremensko izvršenje krivičnog djela smatra vrijeme kada je preduzeta radnja izvršenja (*teorija djelatnosti*), ili pak da se uzme da je vrijeme izvršenja vrijeme kada je nastupila posljedica (*teorija posljedice*). Ovo vrijeme se razlikuje naročito kod tzv. temporalnih delikata, tj. onih kod kojih između preduzete radnje i nastupanja posljedice prođe kraće ili duže vrijeme.

Naš zakonodavac se opredijelio za **teoriju djelatnosti**, što znači da se kao vrijeme kada je krivično djelo učinjeno uzima vrijeme kada je učinilac preduzeo radnju izvršenja, a kod krivičnih djela nečinjenja vrijeme kada je propustio radnju koju je bio dužan da preduzme (moment kada ta radnja nije mogla više da se preduzme).

Moment nastupanja posljedice nije od značaja za utvrđivanje vremena izvršenja krivičnog djela.

Kod produženog krivičnog djela kao vrijeme izvršenja uzima se moment preduzimanja posljednje radnje koja ulazi u sastav produženog krivičnog djela.

Kod trajnih krivičnih djela vremenom njihovog izvršenja treba smatrati vrijeme kada je dovršena radnja izvršenja.

Za saučesnika je relevantno ono vrijeme kada je preduzeo radnju saučesništva.

60. Mjesto izvršenja krivičnog djela

Određivanje mjesta izvršenja neophodno je u krivičnom pravu zato što od toga zavisi rješavanje više pitanja (prostorno važenje krivičnog zakonodavstva, određivanje mjesne nadležnosti). Utvrđivanje mjesta izvršenja naročito je važno kod krivičnih djela čija se radnja izvršenja preduzima u jednom mjestu, a posljedica nastupa na drugom (*distanciona krivična djela*).

Postoje tri teorije u rješavanju pitanja koje mjesto će se smatrati mjestom izvršenja: *teorija djelatnosti*, *teorija posljedice* i *teorija ubikviteta*. Dok je za prve dvije za mjesto izvršenja relevantna ili radnja izvršenja ili posljedica, kod treće teorije mjestom izvršenja se smatra i jedno i drugo. Naš zakon prihvata **teoriju ubikviteta** (jedinstva) - mjestom izvršenja se smatra ono mjesto gdje je preduzeta radnja, tako i mjesto gdje je u cjelini ili djelimično posljedica nastupila.

Kod krivičnih djela nečinjenja mjesto radnje je, osim mjesta u kojem je nastupila posljedica, i ono mjesto gdje je učinilac bio dužan da radi.

Ukoliko se izvršilac posluži prirodnim silama, životinjom, tehničkim sredstvom isl., mjestom izvršenja se smatra i ono mjesto gdje je došlo do dejstva tih sila ili sredstava.

Kod pokušaja krivičnog djela kao mjesto izvršenja smatra se ne samo ono mjesto u kojem je preduzeta radnja, već i ono mjesto u kojem je posljedica prema umišljaju učinioca trebalo da nastupi.

61. Dioba krivičnih djela

1) Podjela krivičnih djela s obzirom na radnju i posljedicu

S obzirom na radnju izvršenja razlikuju se **krivična djela činjenja** i **krivična djela nečinjenja**. Dok se prva preduzimaju aktivnim djelovanjem, druga podrazumijevaju propuštanje. Kod nekih krivičnih djela izvršilac može biti samo ono lice koje u potpunosti ostvaruje radnju izvršenja. To su svojeručna krivična djela.

S obzirom na to da li je radnja preduzeta umišljajno ili nehatno, postoje **umišljajna** i **nehatna krivična djela**.

S obzirom na posljedicu krivičnog djela razlikuju se **krivična djela bez posljedice** i **krivična djela sa posljedicom**. Prema vrsti posljedice – na **krivična djela povrede** i **krivična djela ugrožavanja**.

S obzirom na trajanje krivičnog djela mogu postojati **trajna krivična djela** i **krivična djela stanja**.

S obzirom na to kada nastupa posljedica poslije preduzimanja radnje izvršenja razlikuju se **momentalni** i **temporalni delikti**.

S obzirom na to da li je izostala posljedica razlikuje se **pokušano** i **dovršeno krivično djelo**.

2) Druge podjele krivičnih djela

Opšti i posebni delikti s obzirom na neka posebna svojstva izvršioca – bilo koje lice i lice određenog svojstva.

S obzirom na objekt krivičnopravne zaštite – npr. Protiv života i tijela, protiv imovine, protiv časti i ugleda itd.

Prema težini – zločine, prestupe i ustupe. Danas je vezana za propisanu kaznu ipod 5 godina i iznad.

3) Podjela na opšta i politička

62. Pojam i vrste sticaja krivičnih djela

Sticaj krivičnih djela postoji onda kada jedan učinilac jednom radnjom (**idealni sticaj**) ili sa više radnji (**realni sticaj**) učini više krivičnih djela za koja mu se istovremeno sudi.

Idealni sticaj podrazumijeva da je učinilac preduzimanjem jedne radnje učinio više krivičnih djela za koja mu se istovremeno sudi. Kod realnog sticaja on je sa više radnji, bez obzira na njihov vremenski razmak, učinio više krivičnih djela za koja mu se istovremeno sudi. *Realni sticaj* znači da u stvarnosti zaista (realno) postoji više kompletnih krivičnih djela, dok idealni sticaj postoji samo kao predstava, jer u stvarnosti postoji samo jedna radnja kojom je ostvareno biće dva ili više krivičnih djela.

Realni sticaj će postojati i onda ako izvršilac u određenom kraćem ili dužem vremenskom period izvrši više krivičnih djela npr. krađe.

Ako su učinjena ista ili istovrsna krivična djela riječ je o homogenom sticaju, a ako se radi o različitim krivičnim djelima, onda je u pitanju heterogenic sticaj.

U određenim slučajevima, iako je preduzeto više radnji, ili su ostvarena bića više krivičnih djela, sticaja ipak nema, jer postoji ili prirodno jedinstvo djela ili je sticaj samo prividan.

Prividni sticaj je pravna konstrukcija i on može takođe biti realni i idealni.

63. Prividni idealni sticaj

Prividni idealni sticaj postoji onda kada jednom radnjom bude ostvareno biće više krivičnih djela ali se smatra da je učinjeno samo jedno krivično djelo. Tu se javlja problem izbora bića krivičnog djela. Prividni idealni sticaj postoji u sljedećim slučajevima: 1) **specijaliteta**, 2) **supsidijariteta** i 3) **konsumpcije**.

U slučaju specijaliteta neko krivično djelo se pojavljuje samo kao poseban oblik nekog drugog, opšteg krivičnog djela i postoji samo to drugo.

U slučaju supsidijariteta, biće jednog krivičnog djela je supsidijarno u odnosu na drugo. Supsidijaritet može biti formalni (zakon upućuje na primjenu samo nekog krivičnog djela ukoliko nijesu ostvareni uslovi za primjenu nekog drugog) i materijani (pr. učestvovanje u tuči).

U slučaju konsumpcije biće jednog krivičnog djela redovno u potpunosti obuhvata biće nekog drugog krivičnog djela (pr. laka i teška tjelesna povreda).

Konsumpcija može u nekim slučajevima predstavljati i prividni realni sticaj, tj. moguće je sa više radnji ostvariti više krivičnih djela od kojih samo jedno glavno koje konsumira ostala.

Osim specijaliteta, supsidijariteta i konsumpcije, u teoriji su poznati i slučajevi inkluzije i alternativiteta kao oblika prividnog sticaja. *Inkluzija* je poseban oblik konsumpcije gdje se neko krivično djelo koje se ostvaruje kroz neko teže krivično djelo ukazuje kao bagatelno u odnosu na teže. Kod *alternativiteta* dva bića se javljaju kao ravnopravna i potpuno je irelevantno da li će se uzeti da postoji jedno ili drugo krivično djelo.

64/65. Složeno i kolektivno krivično djelo / produženo krivično djelo

Oblici prividnog realnog sticaja: složeno, kolektivno i produženo krivično djelo. Iako se čini da postoji više krivičnih djela koje je učinilac ostvario sa više radnji, uzima se da je učinjeno samo jedno krivično djelo ukoliko su ispunjeni određeni uslovi.

- 1) Složeno krivično djelo – zakonska konstrukcija do koje se dolazi spajanjem dva ili više krivična djela i za koje zakon propisuje jedinstvenu kaznu.
- 2) Kolektivno krivično djelo – ponavljanje krivičnih djela koja su čvrsto povezana prije svega određenim odnosom učinioca prema djelu, pa se zato smatra da postoji samo jedno kolektivno krivično djelo (krivično djelo u vidu zanata, zanimanja i iz navike).
- 3) Produženo krivično djelo – prema objektivnoj teoriji koja kod nas predstavlja vladajuće shvatanje zahtijeva se postojanje tri uslova: *istovjetnost krivičnih djela*, *vremenski kontinuitet* i *istovjetnost oštećenog*. Treći uslov je sporan. Prema zakonskom rješenju produženo krivično djelo čini više istih ili istovrsnih krivičnih djela učinjenih u vremenskoj povezanosti od strane istog učinioca koja predstavljaju cjelinu zbog postojanja najmanje dvije od pet okolnosti koje zakon navodi. To su: istovjetnost oštećenog, istovrsnost predmeta djela, korišćenje iste situacije ili istog trajnog odnosa, jedinstvo mjesta ili prostora izvršenja djela ili jedinstveni umišljaj. Tri obaveza elementa su: 1) *istovjetnost ili istovrsnost krivičnih djela*, 2) *vremenski kontinuitet* i 3) *da učinjena djela predstavljaju cjelinu*.

66. Pojam i vrste saučesništva

Učestvovanje više lica u ostvarenju krivičnog djela može se ispoljiti na vrlo različite načine. Nije svako učestvovanje saučesništvo u krivičnopravnom smislu. Ono se može manifestovati u veoma širokom rasponu: počev od običnog pasivnog posmatranja, odobravanja vršenja krivičnog djela, pa do glavne uloge u ostvarenju krivičnog djela. Potrebno je da se saučesništvo razgraniči kako u odnosu na one forme učešća koje ne zaslužuju da budu obuhvaćene kriminalnom zonom, tako i u odnosu na ono što predstavlja najintezivniju formu učešća u ostvarenju krivičnog djela, a to je izvršilaštvo. Može se, stoga, govoriti o 3 grupe lica koja ostvaruju krivično djelo: 1) izvršilac (neposredni i posredni izvršilac i saizvršilac), 2) saučesnici i 3) ostala lica čiji doprinos po intezitetu i kvalitetu nije od takvog značaja da u odnosu na takve forme učestvovanja treba reagovati krivičnim pravom.

Pod saučesništvom se podrazumijeva *ostvarenje krivičnog djela od strane više lica*. To je sticaj više lica u jednom krivičnom djelom. Pored objektivne veze koja se sastoji u zajedničkom ostvarenju bitnih elemenata krivičnog djela, između više lica mora postojati i subjektivna veza da bi se radilo o saučesništvu. Subjektivna veza se ogleda u svijesti o zajedničkom djelovanju. Saučesništvo je zajedničko ostvarenje krivičnog djela od strane više lica uz postojanje svijesti kod njih da zajednički djeluju. Svijest o zajedničkom djelovanju mora postojati kod saučesnika, ali ne i kod izvršioca krivičnog djela. Izvršilac je ono lice koje samo ostvaruje bitne elemente bića nekog krivičnog djela, koje samo preuzima radnju izvršenja. Kod nas je prihvaćen restriktivni pojam izvršioca pa se ne pravi razlika između izvršioca i saučesnika. Mogu se razlikovati dvije varijante tog pojma: 1) polazi od toga da je izvršilac samo ono lice koje samo vrši krivično djelo, 2) podrazumijeva izvjesno proširivanje tog pojma i na saizvršioca i posrednog izvršioca.

Razlikuju se 3 forme izvršilaštva: neposredno, posredno i saizvršilaštvo.

U našoj teoriji prihvaćena je podjela saučesništva na saučesništvo u užem smislu i saučesništvo u širem smislu. U užem smislu obuhvata podstrekavanje i pomaganje. U širem, pored ovih, obuhvata i saizvršilaštvo.

Od saučesništva treba razlikovati posrednog izvršioca. I tu se radi o učešću više lica u ostvarenju krivičnog djela, ali se lice koje preduzima radnju izvršenja smatra sredstvom, a ne izvršiocom. Posredni izvršilac je ono lice koje, ostvarujući sve subjektivne elemente krivičnog djela, navede drugog na ostvarenje krivičnog djela, a da se pri tome taj drugi ne može smatrati izvršiocom jer mu u potpunosti nedostaje subjektivna strana krivičnog djela.

Prema prihvaćenoj **teoriji limitirane akcesornosti** ne traži se krivica izvršioca. U 3 situacije mogla bi se primijeniti ova konstrukcija: 1) ako je krivično djelo izvršeno pod uticajem prinude koja isključuje krivicu neposrednog izvršioca, 2) ako je djelo učinjeno u neotklonjivoj stvarnoj zabludi i 3) kada je riječ o krivičnom djelu za koje se kod izvršioca traži neko posebno svojstvo, a to lice nema. U tim slučajevima, izvršilac bi bilo lice koje je primijenilo prinudu, koje je dovelo u neotklonjivu stvarnu zabludu i ono koje je podstreklo drugo lice koje neko svojstvo nema da izvrši krivično djelo.

Posredno izvršilaštvo je isključeno kako kod prinude najjačeg inteziteta tako i kod prinude slabijeg inteziteta.

67. Pravna priroda saučesništva

Danas postoje dva osnovna pristupa ili dvije teorije o pravnoj prirodi saučesništva. *Principalna teorija saučesništva* ne pravi razliku između izvršioca i saučesnika. Izjednačavaju se svi oblici učešća u krivičnom djelu. Saučesništvo postoji uvijek kada je neko od učesnika preduzeo određenu radnju i za nju samostalno odgovara nezavisno od drugih učesnika. *Akcesorna teorija*, razlikujući izvršioca i saučesnika kao zasebne kategorije, zahtijeva da je izvršilac izvršio krivično djelo. Izvršilac predstavlja centralnu figure, ima glavnu ulogu i krivično djelo se smatra njegovim, a saučesnici su oni koji na neki način, ne izvršenjem, učesvuju u ostvarenju krivičnog djela u čemu imaju sporednu ulogu.

Akcesorna teorija je prihvaćena. Akcesornost ili zavisnost proizilazi iz same suštine i pojma saučesništva. Bez drugog saizvršioca nema saizvršilaštva, bez izvršioca nema ni podstrekivanja i pomaganja. Može se govoriti o postojanju dvostruke akcesornosti. Prvo, postojanje saučesništva zavisi od toga u koji je stadijum izvršilac dospao, dokle je došao u svojoj kriminalnoj aktivnosti, odnosno koliko je, u kojoj mjeri, ostvario kriminalno ponašanje. To bi bila kvantitativna akcesornost. Ako je krivično djelo dovršeno, kvantitativna akcesornost postoji bez sumnje. Ali, ako je krivično djelo samo pokušano ili su preduzete pripremne radnje, saučesništvo će postojati samo ukoliko je takav pokušaj ili pripremne radnje kažnjive. Presudno je da li je izvršilac ušao u kriminalnu zonu.

Kvalitativna akcesornost znači da postojanje saučesništva zavisi i od toga šta je izvršilac ostvario, da li je ostvario krivično djelo sa svim njegovim obaveznim elementima, ili je postojanje saučesništva dovoljno da su ostvareni samo neki elementi ošteg pojma krivičnog djela. Može se razlikovati nekoliko varijanti akcesornosti. Prema teoriji potpune (ekstremne) akcesornosti bilo je nužno da je izvršilac ostvario krivično djelo sa svim opštim obilježjima, a naročito da je postojala krivica. Prema teoriji limitirane (ograničene) akcesornosti ne traži se da su ostvareni svi opšti elementi krivičnog djela, tj. da je izvršilac postupao sa krivicom. Dovoljno je da je izvršilac ostvario sve objektivne elemente krivičnog djela.

68. Saizvršilaštvo

Saizvršilaštvo postoji onda kada više lica učestvovanjem u radnji izvršenja sa umišljajem ili iz nehata zajednički izvrše krivično djelo, ili ostvarujući zajedničku odluku drugom radnjom sa umišljajem bitno

doprinesu izvršenju krivičnog djela. Osnovni problem koji se tu javlja jeste u kojim slučajevima osim kada se učestvuje u radnji izvršenja može postojati saizvršilaštvo.

I dalje je ostavo sporno određivanje pojma saizvršilaštva, kao i razgraničenje sa pomaganjem.

Zakon zahtijeva 3 uslova za postojanje saizvršilaštva u slučaju da ni djelimično nije preduzeta radnja izvršenja: *umišljaj, zajedničku odluku i bitan doprinos izvršenju krivičnog djela.*

Formalno-objektivna teorija saizvršiocem smatra onoga ko preduzme radnju izvršenja. Ova teorija suviše sužava krug lica koji se mogu smatrati saizvršiocem.

Subjektivna teorija - saizvršilaštvo postoji uvijek kada neko učestvuje u ostvarenju krivičnog djela tako što djelo hoće kao svoje, što postupa sa izvršilačkom voljom. Ova teorija zanemaruje nečiji objektivni doprinos ostvarenju krivičnog djela.

Teorija vlasti nad djelom (materijalno-objektivna) – prema njoj izvršilac, a samim tim i saizvršilac jeste onaj koji u svakoj fazi ostvarenja krivičnog djela. Za ovu teoriju je karakteristično da uzima da je saizvršilac svako lice koje je nosilac materijalne vlasti nad djelom za čije postojanje nije nužno da je preduzeta radnja izvršenja. (Sa)izvršilac je ono lice koje kao centralna, ključna figura u jednom događaju posjeduje smišljenu usmjeravajuću i oblikujuću vlast nad događajem kojim se ostvaruje biće krivičnog djela.

Teorija o podjeli rada koju prihvata jedan dio naše sudske prakse – više lica unaprijed se dogovorilo da ostvare krivično djelo, da su pri tome podijelili uloge i napravili plan – pomagača ne može transformisati u izvršioca.

Mješovita (objektivno – subjektivna) teorija uzima da je za postojanje saizvršilaštva neophodno da bude ostvorena i objektivna i subjektivna komponenta. Ono se zasniva i na zakonskom određivanju pojma saizvršilaštva. U slučaju kada je makar i djelimično preduzeta radnja izvršenja, za postojanje saizvršilaštva na subjektivnom planu ne traži se ništa više od opšteg subjektivnog uslova za postojanje saučesništva, a to je svijest o zajedničkom djelovanju. Saizvršilaštvo iz nehata nije moguće.

Kod *delicta propria* (kod kojih je posebno svojstvo učinioca bitno obilježje krivičnog djela) saizvršilac može biti samo ono lice koje može biti i samostalan izvršilac. Kod tzv. *svojeručnih krivičnih djela* (ona koja može ostvariti samo jedan učinilac) nije moguće saizvršilaštvo.

O saizvršilaštvu će se raditi i u slučaju tzv. sukcesivnog saizvršilaštva - kada se neko pridruži nekome u toku izvršenja krivičnog djela.

Nema saizvršilaštva u slučaju prividnog saizvršilaštva (bez postojanja svijesti o zajedničkom djelovanju).

Nužno saizvršilaštvo postoji kod nekih krivičnih djela u čiji opis bića krivičnog djela kao obavezan element ulazi to da mogu biti ostvorena samo od strane dva ili više lica.

Saizvršilac se kažnjava kao da je djelo sam izvršio, tj. kaznom koja je propisana za učinjeno djelo.

69. Podstrekavanje

Podstrekavanje je oblik saučesništva kojim se umišljajno navodi drugo lice da izvrši krivično djelo.

Navođenjem se utiče na izvršioca da donese odluku o izvršenju krivičnog djela. **Stvaranje odluke** kod drugog lica da izvrši djelo je glavna, centralna karakteristika podstrekavanja. Za postojanje podstrekavanja bitno je da je podstrekač kod nekog lica stvorio takvu odluku da je na osnovu nje krivično djelo izvršeno. Radnja podstrekavanja može biti svaka radnja koja se kreće u rasponu od blagog nagovaranja pa do nekih formi prinude. Bitno je da je u pitanju radnja koja je podobna da kod podstreknutog stvori odluku da izvrši krivično djelo. Mora postojati određeni psihički uticaj podstrekača na izvršioca, ili komunikativni uticaj koji se za radnju podstrekavanja zahtijeva u pretežnom dijelu novije literature.

Podstrekavanje može postojati i u slučaju kada se modifikuje već stvorena odluka kod podstreknutog da izvrši krivično djelo. Tu postoje 3 situacije: 1) ako se odluka izmijeni tako da podstreknuti izvrši neko sasvim drugo djelo od onog koje je bio odlučio da izvrši, nesporno postoji podstrekavanje u odnosu na izvršeno krivično djelo, 2) ako podstrekač izmijeni odluku kod postreknutog tako da on izvrši teži oblik istog krivičnog djela, ili teže istovrsno krivično djelo, podstrekač odgovara za teži oblik, za teže djelo u cjelini, 3) kada se podstrekava na lakši oblik, odnosno na istovrsno lakše djelo od onog koje je podstreknuti odlučio da izvrši, tu ne postoji podstrekavanje s obzirom na to postojeća odluka obuhvata u sebi i lakši oblik krivičnog djela.

U skladu sa akcesornom prirodom saučesništva, za postojanje postrekavanja potrebno je da je djelo izvršeno ili pokušano. Podstrekavanje u stvari ima dvostruku posljedicu: odluku postreknutog da izvrši krivično djelo i izvršenje krivičnog djela.

Za podstrekavanje nije potrebno da kod podstreknutog postoji krivica zbog toga što naše pravo prihvata teoriju limitirane akcesornosti. Podstrekavanje i odgovornost podstrekača postoji i onda kada kod izvršioca nedostaje krivica.

Podstrekavanje može biti posredno (preko trećeg lica) i neposredno.

Umišljaj podstrekača treba da obuhvati svijest o radnji podstrekivanja i uzročnoj vezi između nje i odluke da se izvrši krivično djelo, kao i sva bitna obilježja tog djela.

Podstrekač se kažnjava kao da je djelo sam izvršio, u okviru kazne propisane za djelo za koje je izvršeno. Ukoliko je djelo ostalo u pokušaju, a pokušaj je kažnjiv, podstrekaču se kao i izvršiocu kazna može ublažiti.

Podstrekivanje se u nekim slučajevima predviđa kao samostalno krivično djelo.

KZ predviđa slučaj neuspjelog postrekavanja koje postoji onda kada podstreknuti nije djelo ni pokušao.

Za ovo podstrekavanje se kažnjava pod uslovom da se podstrekivalo na izvršenje krivičnog djela čiji je pokušaj po zakonu kažnjiv.

70. Pomaganje

Pomaganje je oblik saučesništva u užem smislu kod kojeg se sa umišljajem doprinosi izvršenju krivičnog djela. Taj doprinos mora biti u izvjesnoj uzročnoj vezi sa izvršenim krivičnim djelom. Radnja pomaganja ne mora biti condition sine qua non za izvršenje krivičnog djela. Pomaganje postoji i onda bi ostvarenje krivičnog djela bilo moguće i bez radnje pomaganja, ali na drugačiji način i u drugom obliku.

Pomaganje se može preduzeti na različite načine (svaka radnja kojom se može doprinijeti izvršenju krivičnog djela). S obzirom na radnju pomaganje može biti psihičko (davanje savjeta, obećavanje prikrivanja djela i učinioca, davanje podrške i odobravanje za krivično djelo) i fizičko.

Pomaganje se može izvršiti i nečinjenjem (kada kod pomagača postoji dužnost na činjenje).

Za postojanje pomaganja nije potrebno da je kod izvršioca postojala krivica, dovoljno je da su ostvareni objektivni elementi krivičnog djela.

Kada se doprinos izvršenju krivičnog djela ostvaruje preko nekog trećeg lica, riječ je o posrednom pomaganju, a kada više lica pomažu riječ je o sapomagačima.

Neophodno je da se pomaže u konkretno određenom krivičnom djelu. Umišljaj pomagača treba da obuhvati, pored činjenice da svojim radnjama doprinosi ostvarenju krivičnog djela, i sve bitne elemente tog krivičnog djela.

Pomaganje može postojati samo prije ili u toku izvršenja krivičnog djela. U pogledu kažnjavanja pomagača, zakon predviđa mogućnost ublažavanja kazne.

I radnja pomaganja može nekad biti predviđena kao posebno krivično djelo.

71. Odgovornost saučesnika za krivično djelo

I za saučesnike važe opšta pravila o krivičnom djelu. Međutim, za njih važe i neka posebna pravila koja se tiču granica njihove odgovornosti i kažnjivosti.

U pogledu krivice postoji razlika između saizvršilaštva i ostalih oblika saučesništva. Dok saučesništvo u užem smislu zahtijeva da kod podstrekača ili pomagača uvijek postoji umišljaj, saizvršilac može biti odgovoran i onda kada kod njega postoji nehat. Nehatno saizvršilaštvo ne može postojati onda kada saizvršilac ni djelimično ne preduzme radnju izvršenja već neku drugu radnju koja predstavlja bitan doprinos radnji izvršenja jer je u tom slučaju subjektivni element nespojiv sa nehatom.

Osnovno je pravilo da podstrekač i pomagač odgovaraju dokle seže njihov umišljaj, tj. granice njihove odgovornosti određuje njihov umišljaj, a saizvršioци odgovaraju ne samo za ono što je obuhvaćeno njihovim umišljajem, već i za zajedničko djelo koje se može pripisati njihovom nehatu. Odgovornost saučesnika za učinjeno krivično djelo, pa i samo saučesništvo, postoji nezavisno od toga da li postoji krivica izvršioca. Akcesorna teorija, koja je prihvaćena, zahtijeva da je izvršilac izvršio krivično djelo, da je preduzeo radnje koje ulaze u kriminalnu zonu. Ne traži se krivica izvršioca, dovoljno je da izvršilac ostvario sve objektivne elemente krivičnog djela, tj. ne zahtijeva se da je on kriv za izvršeno djelo. Osnovi koji isključuju krivicu izvršioca ne isključuju krivično djelo saizvršioca, podstrekača ili pomagača kod kojeg krivica postoji.

Saizvršilac odgovara u granicama svoga umišljaja ili nehata, te ne odgovara za ono što je van tih granica ostvario drugi saizvršilac. Svaki saizvršilac koji je makar i djelimično preduzeo radnju izvršenja odgovara samo za ono što je htio kao zajedničko djelo, a kod nehatnog krivičnog djela za ono što se može pripisati njegovom nehatu. Ukoliko su ostvareni uslovi za postojanje saizvršilaštva i u slučaju da nije preduzeta radnja izvršenja, onda granice odgovornosti postavlja i zajednička odluka. Saučesnik koji je sa umišljajem bitno doprinijeo izvršenju krivičnog djela može da odgovara samo za ono djelo koje je bilo obuhvaćeno zajedničkom odlukom.

Moguće je da u istom djelu, zajednički preduzimaju radnju izvršenja, jedan saizvršilac postupa s umišljajem, a drugi iz nehata. Jedan od njih će odgovarati za umišljajni a drugi za nehatni oblik. Podstrekač i pomagač odgovaraju u granicama svog umišljaja. Ono što nije bilo obuhvaćeno njihovim umišljajem predstavlja ekces izvršioca za koji oni ne odgovaraju. Tu su moguće 3 situacije: 1) izvršilac vrši neko drugo djelo, a ne ono na koje je bio podstrekivan, ili mu je pružena pomoć – kvalitativni ekces, 2) izvršilac vrši teži oblik krivičnog djela, a umišljajem saučesnika je bio obuhvaćen samo osnovni oblik – kvantitativni ekces, 3) dolazi do izvršenja lakšeg oblika krivičnog djela, a umišljajem saučesnika je bio obuhvaćen osnovni oblik – negativni kvantitativni ekces.

Dobrovoljno sprečavanje djela od strane saučesnika – nije dovoljno da je saučesnik odustao od daljeg preduzimanja radnje saučesništva, potrebno je da je spriječio izvršioca da izvrši krivično djelo. To je okolnost koja može da utiče na kažnjavanje, ali ne isključuje kažnjivost niti dira u odgovornost saučesnika koji je dobrovoljno spriječio djelo. Saučesništvo i odgovornost za njega postoje i onda kada sud u konkretnom slučaju odluči da iskoristi mogućnost oslobađanja od kazne.

Određeni lični odnosi, svojstva i okolnosti uzimaju se u obzir samo kod onog učesnika u ostvarenju krivičnog djela kod kojeg postoje. Ti lični odnosi, svojstva i okolnosti mogu uticati ili na krivicu ili na odmjeravanje kazne. Saučesniku koji nema bitno svojstvo koje se zahtijeva kod izvršioca krivičnog djela, kazna se može ublažiti.

Saučesnici odgovaraju za krivično djelo kvalifikovano težom posljedicom pos istim uslovima kao i izvršilac.

72.Pojam i vrste krivičnih sankcija

Krivične sankcije predstavljaju sredstvo za ostvarivanje zaštitne funkcije krivičnog prava. Krivične sankcije su zakonom predviđene represivne mjere koje se s ciljem suzbijanja kriminaliteta primjenjuju prema učinocu protivpravnog djela koje je u zakonu predviđeno kao krivično djelo na osnovu odluke suda donijete nakon sprovedenog krivičnog postupka.

Osnovna obilježja krivičnih sankcija jesu: 1) suzbijanje kriminaliteta kao cilj, 2) represivne su mjere, 3) primjenjuju se prema učinocu protivpravnog djela koje je u zakonu predviđeno kao k.d., 4) moraju biti predviđene zakonom, 5) izriče ih sud, 6) izriču se u krivičnom postupku.

Cetiri vrste krivičnih sankcija: *kazne, mjere upozorenja, mjere bezbjednosti i vaspitne mjere.*

Dualistički sistem k.sankcija - s jedne strane s javlja kazna, sa druge mjere bezbjednosti. Mjere upozorenja su alternativa kazni a vaspitne mjere se mogu posmatrati kao spec.vrsta mjera bezbjednosti koje se primjenjuju prema odr.kategoriji ucinilaca.

73.Pojam i vrste kazne

Pojam kazne - Kazna je najvažnija krivična sankcija. Kazna je zakonom predviđena represivna mjera koja se u cilju suzbijanja kriminalitet primjenjuje prema učinocu krivičnog djela na osnovu odluke suda nakon sprovedenog krivičnog postupka. Pretpostavka za primjenu kazne jeste djelo koje sadrži sve obavezne elemente koji se traže za postojanje krivičnog djela, pa i krivicu. Kod kazne je stepen represivnosti najviši. Kazna u svom biću nužno sadrži određeno zlo. Svrha kazne mora biti nešto što se ne nalazi u samom biću kazne, već nešto što je van tog bića. Ono što je karakteristično za kaznu jeste to da ona znači i socijalno-etički prijekor koji društvo upućuje učinocu krivičnog djela.

Vrste-Sistem kazni u našem krivičnom zakonodavstvu obuhvata 4 vrste: dugotrajni zatvor (30 godina), zatvor, novčana kazna i rad u javnom interesu. Krivični zakonik iz 1951. godine predviđao je 7 vrsti kazni uključujući i smrtnu kaznu.

Naš KZ razlikuje glavne i sporedne kazne. Zatvor od trideset godina, kazna zatvora i rad u javnom interesu mogu se izreći samo kao glavne kazne. Novčana kazna može se izreći i kao glavna i kao sporedna. Ako je za jedno krivično djelo propisano više kazni, samo se jedna može izreći kao glavna kazna.

74. Opravdanje i svrha kazne

Kod opravdanja kazne se mogu spomenuti samo dvije najvažnije grupe teorija - utilitarističke i retributivističke. Utilitarističke opravdanje kazne vide u njenoj nužnosti i korisnoj funkciji koju ona obavlja za društvo (suzbijanje kriminaliteta). Retributivističke polaze prije svega od moralne odgovornosti i opravdanje kazne vide u retribuciji koja polazi od ideje srazmjernosti i pravednosti. Utilitaristički i retributivistički pristup koriste se istovremeni i za opravdanje krivičnopravne zaštite i krivičnog prava u cjelini. Svrha kažnjavanja ima naročit značaj u oblasti odmjeravanja kazne. U pogledu svrhe kažnjavanja formirale su se tri teorije - apsolutna, relativna i mješovita. Prema apsolutnoj teoriji svrha kazne je vraćanje zla za učinjeno zlo - kazna je sama sebi cilj. Relativna teorija svrhu kazne vidi u suzbijanju vršenja krivičnih djela, odnosno prevenciji - generalnoj i specijalnoj (relativna je dominirajuća). Mješovita teorija smatra da je svrha i jedno i drugo- i prevencija i retribucija.

KZ izričito određuje svrhu kažnjavanja polazeći od relativne teorije i svrhu kažnjavanja određuje kao generalnu i specijalnu prevenciju, pri čemu se polazi od opšte svrhe krivičnih sankcija - suzbijanje kriminaliteta. Svrha kažnjavanja je:

- sprečavanje učinioaca da čini krivična djela i uticanje na njega da ubuduće ne vrši krivična djela
- uticanje na druge da ne vrše krivična djela
- izražavanje društvene osude za krivično djelo
- jačanje morala i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti.

75. Opšta pitanja kazne lišenja slobode

Iako je lišavanje slobode odavno poznato u krivičnom pravu, ono je bilo mjera za obezbeđenje prisutnosti okrivljenog prije suđenja i u odnosu na koga su bile primjenjivane druge kazne - smrtna i tjelesna. Kazna lišenja slobode nema realnog osnova za svoju primjenu dok se ne stvore jaki državni organi. Kazna lišenja slobode zahtijeva dovoljno bogatu materijalnu osnovu društva jer je riječ o skupoj krivičnoj sankciji.

Najzad, lična sloboda kao dobro čovjeka mora zauzimati visoko mjesto na vrijednosnoj skali i svim članovima društva mora biti priznato pravo na ličnu slobodu.

Kazna lišenja slobode i dalje predstavlja najvažniju kaznu u savremenim kaznenim sistemima. Njen značaj proizilazi iz toga što se prije svega od zapriječene kazne zatvora očekuje da ima generalno preventivno dejstvo i što neke druge sankcije ne bi mogle postojati bez nje.

U pogledu propisivanja kazne lišenja slobode osnovno pitanje jeste da li predvidjeti jedinstvenu ili više vrsta kazni lišenja slobode. Većina zakonodavstava predviđa više vrsta kazne lišenja slobode. Kazneni rasponi ne smiju biti suviše uski jer bi se time onemogućilo pravilno odmjeravanje kazne, ali ne smiju biti ni suviše široki jer bi to vodilo arbitrarnosti i kršenju načela zakonitosti. Kaznom lišenja slobode često se postiže upravo suprotan cilj od željenog - učinilac se udaljava od društva, vladajućih društvenih normi i normalnog života na slobodi. Zbog toga se nastoji da se nadju alternative kazni lišenja slobode. Kao

alternativa najviše uspjeha ima rad u javnom interesu. Osim rada u javnom interesu kao alternativa kazni lišenja slobode koriste se i naknada štete i neformalno poravnanje oštećenog i učinioca, ambulantni tretman ili upućivanje na obuku i mjere pojačanog nadzora, kao i kućni zatvor.

76. Kazna zatvora u krivičnom pravu Crne Gore

Iako je moguće predvidjeti više vrsta kazni lišenja slobode, naše zakonodavstvo predviđa dvije vrste: dugotrajni zatvor i zatvor. Naše krivično zakonodavstvo određuje opšti minimum i maksimum kazne zatvora, odnosno najmanju i najvišu mjeru kazne, tj. njeno trajanje. Svrha propisivanja opšteg minimuma i maksimuma jeste da se u tom okviru kod pojedinih krivičnih djela propiše posebni minimum i maksimum. Zatvor ne može biti kraći od 30 dana ni duži od 20 godina.

Posebna vrsta kazne jeste dugotrajni zatvor - od 30 do 40 godina zatvora. Ona se može propisati za najteže oblike teških krivičnih djela s tim da se ne može propisati kao jedina kazna za određeno krivično djelo. Kazna zatvora od trideset godina ne može se izreći:

- 1) licu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo dvadeset jednu godinu života;
- 2) licu kojem je u vrijeme izvršenja krivičnog djela uračunljivost bila bitno smanjena
- 3) za pokušaj krivičnog djela.

Kazna zatvora izriče se na pune godine i mjesece, a do šest mjeseci i na dane.

Sud može odrediti da će se kazna zatvora izvršiti u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor) ako je učiniocu izrekao kaznu zatvora do 6 mjeseci.

77. Uslovni otpust

Uslovni otpust suspenduje kaznu. Suština uslovnog otpusta je u tome da se dio kazne ne izvršava, odnosno da do izvršenja dolazi samo izuzetno - ako se uslovni otpust opozove, a ako ne dođe do opoziva kazna se gasi. Osuđeni koji je izdržao dvije trećine, a samo izuzetno i poslije jedne polovine, kazne zatvora ili kazne zatvora od trideset godina može se uslovno otpustiti sa izdržavanja kazne, ako se u toku izdržavanja kazne tako popravio da se može sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo. Pri ocjeni da li će se osuđeni uslovno otpustiti uzeće se u obzir njegovo vladanje za vrijeme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza, s obzirom na njegovu radnu sposobnost, kao i druge okolnosti koje pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja.

Ako uslovni otpust ne bude opozvan, smatra se da je osuđeni izdržao kaznu.

Predviđeno je obavezno opozivanje uslovnog otpusta ako osuđeni za vrijeme dok se na uslovnom otpustu učini krivično djelo za koje je izrečena kazna zatvora duža od jedne godine, i fakultativno, kada je izrečena kazna zatvora do jedne godine. Prilikom donošenja odluke o tome da li će opozvati uslovni otpust, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje ukazuju na opravdanost uslovnog otpusta.

O uslovnom otpuštanju, kao i njegovom opozivanju odlučuje sud.

78. Pojam i sistem novčane kazne

Novčana kazna se sastoji u plaćanju određenog novčanog iznosa u korist države. Naročito je pogodna za lakša krivična djela, ali se može primjenjivati i na području tzv. srednjeg kriminaliteta.

Pored starog sistema koji podrazumijeva propisivanje novčane kazne u određenom iznosu, odnosno rasponu u okviru kojeg se učiniocu odmjerava i izriče kazna u konkretno slučaju (sistem fiksnih iznosa), pojavio se i sistem koji se obično naziva *sistem dani - novčane kazne* ili *sistem dnevnih globa*. On podrazumijeva da se prethodno odmjeri kazna u vremenskom trajanju, tj. u danima, i to prema opštim pravilima za odmjeravanje kazne, da se poslije toga utvrdi novčana vrijednost, odnosno novčani ekvivalent jednog dana, te da se prostim množenjem dođe do novčane kazne koja se izriče. Ono što je ključno u tom sistemu i što predstavlja njegovu osnovnu prednost jeste to da se vrijednost jednog dana utvrđuje prema imovinskom stanju učinioca čime se u znatno većoj mjeri nego kod sistema fiksnih iznosa postiže to da novčana kazna jednako pogađa siromašne i bogate učinioce k. djela. Do vrijednosti jednog dana dolazi se tako što se utvrde mjesečni ili godišnji prihodi učinioca, zatim se od toga oduzmu redovni troškovi koje ima, tj. utvrđuje se koliko on može da uštedi, pa se ta ušteda dijeli brojem dana u mjesecu, odnosno godini.

79. Novčana kazna u krivičnom pravu Crne Gore

Krivični zakonik predviđa oba sistema novčane kazne - novčana kazna i novčana kazna u dnevnim iznosima.

Novčana kazna u dnevnim iznosima odmjerava se tako što se prvo utvrđuje broj dnevnih iznosa a zatim visina jednog dnevnog iznosa. Broj dnevnih iznosa za učinjeno krivično djelo odmjerava se na isti način kao i kada bi se odmjeravala kazna zatvora u danima, a na osnovu opštih pravila o odmjeravanju kazne. **Taj broj ne može biti manji od 10 niti veći od 360 dnevnih iznosa.** Visina dnevnog iznosa se izračunava i utvrđuje tako što se od prihoda učinioca krivičnog djela u prethodnoj godini oduzmu nužni rashodi koje je imao, pa se ta razlika podijeli brojem dana u godini.

Zakon ovlašćuje sud da može zahtijevati podatke od banaka i drugih finansijskih ustanova koji su dužni da dostave tražene podatke.

Novčana kazna u određenom iznosu - propisani su **opšti minimum (200€)** i **maksimum (20 000€)**, s tim što je propisan znatno viši opšti maksimum kod krivičnih **djela izvršenih iz koristoljublja (100 000€)**.

Rok plaćanja novčane kazne se određuje u presudi s tim što ne može biti kraći od 15 dana ni duži od 3 mjeseca, ali sud može u opravdanim slučajevima dozvoliti da osuđeni isplati novčanu kaznu i u otplatama, s tim da rok isplate ne može biti duži od jedne godine.

KZ ne predviđa prinudnu naplatu novčane kazne. Neplaćena novčana kazna se pretvara u kaznu zatvora (supletorni zatvor) tako što se svakih započelih 25 eura zamjenjuje jednim danom zatvora.

Poslije smrti osuđenog novčana kazna se neće izvršiti.

+Članovi 39,40 KZ

80.Rad u javnom interesu

Rad u javnom interesu KZ predviđa kao kaznu koja se može izreći kao glavna kazna. Osnovni smisao jeste da bude alternativa kazni lišenja slobode. Kazna rada u javnom interesu može se izreći za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora **do 5 godina** ili **novcana kazna**. KZ postavlja tri uslova u vezi sa radom koji može biti sadržina ove kazne:

- rad u javnom interesu mora biti rad koji je koristan za društvo
- rad kojim se ne vrijeđa ljudsko dostojanstvo
- rad koji se ne vrši u cilju sticanja dobiti.

KZ propisuje minimum i maksimum ove kazne. Rad u javnom interesu ne može biti kraći od 60 časova niti duži od 360 časova. Vremenski period u kojem će se obaviti odmjereni broj sati rada u javnom interesu jeste od jednog do šest mjeseci i traje 60 časova u toku jednog mjeseca.

Vazan uslov za izricanje ove kazne jeste pristanak ucinioca.

U slučaju da osuđeni ne obavi časove rada koji su mu određeni u okviru izrečene kazne dolazi do zamjene kaznom zatora tako što će se za svakih započelih 8 časova rada u javnom interesu odrediti jedan dan zatvora. Ukoliko osuđeni savjesno ispunjava svoje obaveze vezane za rad u javnom interesu, sud kaznu može umanjiti za jednu četvrtinu.

Rad u javnom interesu predstavlja i jednu važnu mogućnost zamjene neplaćene novčane kazne.

81.Pojam i vrste odmjeravanja kazne

Samo sudsko odmjeravanje kazne predstavlja odmjeravanje u pravom smislu riječi. U oblasti odmjeravanja kazne u našoj teoriji koristi se i pojam *individualizacija kazne*. U širem smislu individualizacija kazne predstavlja ukupan proces koji se odvija počev od izbora kazne pa do njenog izricanja. U užem smislu. Individualizacija je jedan od principa na osnovu kojeg se vrši odmjeravanje kazne, a koji prije svega podrazumijeva upoznavanje ličnosti učinioca.

Odmjeravanje kazne može biti u okviru kazne propisane za određeno krivično djelo, zatim odmjeravanje blaže kazne od propisane (**ublažavanje kazne**) i odmjeravanje teže kazne od propisane (**pooštavanje kazne**). Redovan način odmjeravanja kazne jeste onaj koji se vrši u okviru propisane kazne za određeno krivično djelo, dok se ublažavanje, odnosno pooštavanje kazne može vršiti izuzetno. **Opšti minimum i maksimum propisan opštom odredbom ne može se prekoračiti** ni u slučaju ublažavanja ni pooštavanja.

Naše krivično zakonodavstvo više ne predviđa pooštavanje kazne kao način odmjeravanja kazne. U oblast odmjeravanja kazne spada i oslobađanje od kazne.

Kada je riječ o redovnom odmjeravanju kazne (u okviru propisane kazne za određeno krivično djelo) osnovni kriterijumi jesu propisana kazna, svrha kažnjavanja i olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Prilikom odmjeravanja kazne sud mora u prvom redu voditi računa o propisanoj kazni za učinjeno djelo. KZ prihvata sistem relativno određenih kazni koji zahtijeva odmjeravanje kazne po mjeri u okviru pripisanog raspona.

Prilikom odmjeravanja kazne sud mora voditi računa o tome da je u konkretnom slučaju potrebno postići svrhu kažnjavanja.

Treći kriterijum, olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, služi tome da se u okviru propisane kazne, a vodeći računa o svrsi kazne, dođe do tačno određene kazne, tj. te okolnosti predstavljaju neposredan osnov za odmjeravanje kazne.

82.Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti

KZ ne precizira olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, niti sadrži njihov katalog, već ukazuje na najvažnije okolnosti koje sud mora uzeti u obzir u procesu odmjeravanja kazne. To su sljedeće okolnosti: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela (naročito njegov odnos prema žrtvi) kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Na osnovu ovih okolnosti sud može odmjeriti i izreći kaznu u okviru posebnog minimuma i maksimuma.

Stepen krivice – Uračunljivost, umišljaj (odnosno nehat), kao i svijest o protivpravnosti kao komponente krivice mogu se stepenovati. To je naročito pristuno kod umišljaja i nehata, određeni oblici i stepeni krivice se mogu tretirati kao olakšavajuće i otežavajuće okolnosti.

Pobude iz kojih je djelo učinjeno – Pobude, odnosno motivi mogu se etički stepenovati što je značajno kod odmjeravanja kazne.

Jačina povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra – Kod odmjeravanja kazne ova okolnost se ne može procjenjivati apstraktno, ona se mora konkretizovati i utvrditi u kojoj mjeri je učinjeno krivično djelo ugrozilo ili povrijedilo zaštićeno dobro. Do toga se dolazi kroz procjenu načina izvršenja djela, sredstava za izvršenje i dr., a naročito je u ovom pogledu značajna posljedica. Kod pokušaja krivičnog djela, ukoliko se ne koristi mogućnost za ublažavanje kazne, pokušaj se treba tretirati kao olakšavajuća okolnost.

Okolnosti pod kojima je djelo učinjeno – Ove okolnosti su heterogenog karaktera. To su u stvari sve okolnosti objektivnog karaktera koje se tiču djela i konkretne situacije u kojoj je ono učinjeno. Kao prijer se može uzeti doprinos žrtve izvršenju krivičnog djela. Doprinos žrtve sopstvenoj viktimizaciji treba u načelu uzeti kao olakšavajuću okolnost.

Raniji život učinioca - Važan je odnos učinioca prema društvenim i pravnim normama. Ranija neosuđivanost se po pravilu smatra olakšavajućom okolnošću.

Lične prilike učinioca – U sudskoj praksi se one po pravilu smatraju olakšavajućim okolnostima (npr. nezaposlenost, loše zdravstveno stanje...).

Držanje učinioca poslije učinjenog krivičnog djela – Tu se razlikuju dvije grupe okolnosti. Jedne se odnose na ublažavanje posljedica prouzrokovanih krivičnim djelom (pomoć i izvinjenje žrtvi). U drugu grupu okolnosti spadaju one koje se tiču držanja učinioca kao okrivljenog u toku krivičnog postupka (npr. Poricanje, kajanje...). Naročito je važno priznanje koje se pod određenim uslovima uzima kao olakšavajuća okolnost.

Okolnost koja je obilježje krivičnog djela ne može se uzeti u obzir i kao otežavajuća, odnosno olakšavajuća okolnost, izuzev ako prelazi mjeru koja je potrebna za postojanje krivičnog djela, li ako podtoje dvije ili više ovakvih okolnosti, a samo je jedna dovoljna za postojanje težeg, odnosno lakšeg oblika krivičnog djela.

83. Ublažavanje kazne

Institut ublažavanja kazne omogućava sudu da pod određenim uslovima kazne može izreći kaznu koja je blaža od propisane za krivično djelo za koje se odmjerava kazna. To može biti kazna koja je po mjeri niža od propisanog minimuma za određeno krivično djelo, ili nlaža vrsta kazne o one koja je za to djelo propisana. U skladu sa tim, razlikuje se ublažavanje *po vrsti* i *po mjeri*.

Može se govoriti o *zakonskom* i *sudskom* ublažavanju kazne. U prvom slučaju sud je više vezan zakonom, dok u drugom slučaju ublažavanje kazne u mnogo većoj mjeri zavisi od procjene suda. Razlika između zakonskog i sudskog ublažavanja je samo relativnog karaktera.

Zakonski osnovi za ublažavanje kazne propisani su u Opštem dijelu KZ ali i u Posebnom dijelu kod određenih krivičnih djela. U Opštem dijelu propisano je više osnova za ublažavanje kazne, svi su oni fakultativnog karaktera. To su: prekoračenje granica nužne odbrane, prekoračenje granica krajnje nužde, izazivanje opasnosti iz nehata kod krajnje nužde, kompulzivna sila i prijetnja, bitno smanjena uračunljivost, otklonjiva pravna zabluda, pokušaj, pomaganje, odustvo ličnog svojstva podstrekača ili pomagača. U osnove za zakonsko ublažavanje kazne spada i odredba koja daje ovlašćenje sudu da u slučaju kada je propisan neki osnov za oslobođenje od kazne, može učiniocu kaznu ublažiti neograničeno.

Za sudsko ublažavanje kazne potrebna su dva uslova: **1) da postoje dvije ili više naročito olakšavajućih okolnosti** i **2) da sud ocijeni da se i sa ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja.**

Zakon propisuje granice ublažavanja kazne koje se vezuju za posebni minimum propisane kazne.

84. Oslobođenje od kazne

Institut odlobođenja od kazne podrazumijeva da učinilac krivičnog djela ne mora uvijek biti i kažnjen bilo iz određenih kriminalnopolitičkih razloga, bilo zato što su ciljevi kazne inače već postignuti. Za razliku od ublažavanja kazne sud može učinioca osloboditi od kazne samo u onim slučajevima koji su izričito predviđeni u krivičnom zakonu. Oni su predviđeni u Opštem i Posebnom dijelu KZ.

U Opštem dijelu KZ propisano je više osnova za oslobođenje od kazne i svi su oni fakultativnog karaktera. To su: 1) prekoračenje granica nužne odbrane usljed jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom, 2) prekoračenje granica krajnje nužde učinjeno pod naročito olakšavajućim okolnostima, 3) nepodoban pokušaj, 4) dobrovoljni odustanak i 5) dobrovoljno sprečavanje izvršenja krivičnog djela.

U slučajevima postojanja nekog od zakonom propisanih osnova za oslobođenje od kazne, kazna se može *neograničeno ublažavati* (ako može više, onda može i manje).

Krivično djelo sa svim svojim elementima postoji i onda kada je učinilac oslobođen od kazne.

KZ u opštem dijelu predviđa još tri specifična osnova za oslobođenje od kazne. Za svaki od njih potrebno je da su ispunjeni određeni uslovi. Tako sud može osloboditi od kazne učinioca krivičnog djela učinjenog iz nehata kad posljedice djela tako teško pogađaju učinioca da izricanje kazne u takvom slučaju očigledno ne bi odgovaralo svrsi kažnjavanja (npr. krivična djela protiv javnog saobraćaja).

Kao osnove za oslobođenje od kazne KZ predviđa i poravnanje učinioca i oštećenog, kao i stvarno kajanje. Učinilac ispuni sve obaveze iz sporazuma koji je postigao sa oštećenim, može se osloboditi od kazne. Ovaj osnov može se primijeniti samo kod krivičnih djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna.

Stvarno kajanje kao osnov za oslobođenje od kazne zahtijeva ispunjenje sljedećih uslova: da učinilac otkloni posljedice djela ili štetu prouzrokovanu krivičnim djelom, da to učini prije nego što je saznao da je otkriven, da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana kazna zatvora do tri godine.

85. Povrat

Povrat postoji onda kada učinilac koji je ranije osuđivan ponovo učini krivično djelo. To je najopštiji pojam povrata, s tim što se za njegovo postojanje mogu zahtijevati i neki drugi elementi. Za razliku od sticaja kod kojeg se za više učinjenih djela sudi istovremeno, ovdje je riječ o *osuđivanom licu koje poslije osude ponovo učini krivično djelo*.

Naše krivično pravo sad poznaje samo jednu vrstu povrata. Ranije je naše zakonodavstvo poznavalo podjelu podjelu na običan i višestruki povrat. U teoriji je poznata i podjela na *generalan* i *specijalni* povrat. U prvom slučaju, učinilac poslije osude za neko krivično djelo vrši krivično djelo koje sa ranijim nije srodno, dok je u drugom slučaju riječ o istovrsnom, odnosno srednom krivičnom djelu. Tu podjelu indirektno prihvata i KZ upućujući sud da prilikom odlučivanja o dejstvu povrata uzme u obzir srodnost djela na koje se odnosi ranija odusa i novog krivičnog djela.

Za postojanje povrata ne postavljaju se nikakvi uslovi osim da je učinilac najmanje jedanput ranije oduđivan. Povrat predstavlja fakultativnu otežavajuću okolnost. Prilikom odlučivanja da li će povrat uzeti kao otežavajuću okolnost, zakon posevno upućuje sud da procjenjuje okolnosti koje se tiču odnosa ranije učinjenog djela i onog za koje mu se sudi, tj. da li su oba djela učinjena iz istih pobuda, da li su iste vrste, okolnosti pod kojima su djela učinjena, kao i koliko je vremena proteklo od ranije osude. To nijesu uslovi, već samo okolnosti koje sud uzima u obzir prilikom donošenja odluke o tome da li će povrat uzeti kao otežavajuću okolnost.

Zakonodavac ne smatra *višestruki povrat* kao osnov za pooštavanje kazne.

86. Odmjeravanje kazne za krivična djela u sticaju

KZ sadrži odredbe koje propisuju pravila za odmjeravanje kazne za krivična djela učinjena u sticaju. Pri tome se ne pravi razlika između realnog i idealnog sticaja. Ipak, idealni sticaj po pravilu treba ocjenjivati blaže nego realni sticaj.

U savremenim zakonodavstvima postoja dva rješenja u pogledu kažnjavanja za krivična djela u sticaju. n po jednom rješenju, do jedinstvene kazne dolazi se tako što se prethodno utvrdi kazna za svako pojedinačno djelo u sticaju, pa se onda dolazi do jedinstvene kazne. To rješenje podrazumijeva primjenu tri principa: *apsorpcija*, *asperacija* i *kumulacija*. Po drugom rješenju jedinstvena kazna se odmjerava bez prethodnog tvrdjenja posebnih kazni za pojedina krivična djela i pri tome se na razne načine utvrđuju kazneni okviri. KZ prihvata prvo rješenje kada se radi o punoljetnim učinocima.

Princip apsorpcije (najteža kazna apsorbuje ostale kazne) primjenjuje se onda kada je za jedno djelo u sticaju utvrđena kazna zatvora od 30 do 40 godina, u kom slučaju ona apsorbuje druge. Takođe, apsorpcija se primjenjuje i onda ako je za neko krivično djelo u sticaju utvrđena kazna zatvora od 20 godina.

Princip asperacije (najteža pojedinačna kazna se povišava ali tako da ne dostigne zbir svih pojedinačnih kazni) primjenjuje se u slučaju kada su za pojedinačna krivična djela u sticaju utvrđene kazne zatvora.

Princip kumulacije (sabiranje svih pojedinačnih kazni) primjenjuje se onda kada je sud za krivična djela u sticaju utvrdio samo novčane kazne. Tada se izriče jedinstvena kazna koja predstavlja zbir ukupnih kazni, ali tako da ne prelazi opšti maksimum novčane kazne.

87. Odmjeravanje kazne osuđenom licu

Ako se osuđenom licu sudi za krivično djelo učinjeno prije nego što je započeo izdržavanje kazne po ranijoj osudi, ili za krivično djelo učinjeno za vrijeme izdržavanja zatvora ili maloljetničkog zatvora, sud će izreći jedinstvenu kaznu za sva krivična djela primjenom odredaba za odmjeravanje kazne za krivična djela učinjena u sticaju. Pri tome će sud odmjeriti i utvrditi kaznu za novo krivično djelo, a ranije izrečenu kaznu će uzeti kao već utvrđenu i primjenom pravila o sticaju doći će do jedinstvene kazne. Kazna ili dio kazne koju je osuđeni izdržao uračunaće se u izrečenu kaznu zatvora.

U slučaju kada osuđeno lice već izdržava kaznu po ranijoj osudi predviđena su dva izuzetka. Prvi izuzetak omogućava izricanje kazne nezavisno od ranije izrečene kazne, tj. isključuje se primjena odredaba za odmjeravanje kazne za krivična djela učinjena u sticaju, pod uslovom da se ne bi mogla ostvariti svrha kažnjavanja s obzirom na tečinu krivičnog djela i neizdržani dio ranije izrečene kazne (osuđeni za teže krivično djelo ponovo učini teže krivično djelo). Drugi izuzetak od pravila da se primjenjuju odredbe za odmjeravanje kazne za krivična djela u sticaju predviđen je ukoliko osuđeni za vrijeme izdržavanja kazne zatvora ili maloljetničkog zatvora učini krivično djelo za koje je zaprećeno kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom. U tom slučaju osuđeni će biti disciplinski kažnjen.

88. Pojam i svrha mjera upozorenja

Uslovna osuda i sudska opomena čine posebnu vrstu krivičnih sankcija, koje se uobičajeno nazivaju mjerama upozorenja, odnosno admonitivnim sankcijama. Ove krivične sankcije imaju određene zajedničke karakteristike – one su sankcije koje su pretežno specijalno-preventivnog karaktera, okrenute su učiniocu krivičnog djela. Međutim, one se međusobno znatno razlikuju, dok je uslovna osuda realna prijetnja konkretno utvrđenom kaznom koja se pod određenim uslovima može realizovati, sudska opomena se svodi na голу opomenu koja ostaje samo opomena.

KZ određuje zajedničku svrhu uslovne osude i sudske opomene – da se prema učiniocu lakšeg krivičnog djela ne primijeni kazna kad se može očekivati da će upozorenje uz prijetnju (uslovna osuda) ili samo upozorenje (sudska opomena) dovoljno uticati da više ne vrši krivična djela.

Elementi koji određuju svrhu i suštinu uslovne osude i sudske opomene u užem smislu jesu: 1) izbjegavanje primjene kazne, 2) uticaj na učinioca da više ne vrši krivična djela i 3) upozorenje uz prijetnju kazne.

Uslovi za primjenu uslovne osude i sudske opomene jesu:

- 1) da se uslovna osuda i sudska opomena mogu izreći samo za lakše krivično djelo. Kod sudske opomene ta granica je precizno postavljena određivanjem kruga krivičnih djela kod kojih se može izreći;
- 2) da je cilj uslovne osude da se izbjegne primjena kazne – uslovna kazna predstavlja alternativu kazni;
- 3) da je riječ o učiniocu kod koga se može očekivati da će uslovna osuda, odnosno sudska opomena dovoljno uticati da ubuduće ne vrši krivična djela.

89. Uslovna osuda – nastanak, sistemi i svrha

Osnovna karakteristika uslovne osude jeste težnja za postizanjem maksimalnih rezultata suzbijanju određene vrste kriminaliteta uz minimalno angažovanje države.

Nastala prvobitno kao zamjena za kratkotrajne kazne lišenja slobode, uslovna osuda je nakon uvođenja u zakonodavstvo i praksu nekih zemalja pokazala i niz drugih pozitivnih strana.

Postoje dva tipa uslovne osude: *anglosaksonski* i *kontinentalni*, ali razlike između ta dva sistema danas nijesu toliko izražene kao u vrijeme njihovog nastanka. Suština oba sistema uslovne osude jeste u tome da ona sadrži prijetnju da će se primijeniti kazna ako se osuđeni ne bude pridržavao određenih uslova, s

tim što kontinentalni sistem podrazumijeva prijetnju izvršenjem izrečene kazne, dok se kod anglosaksonskog sistema ne prijete konkretnom kaznom, već se prijete dovršenjem krivičnog postupka u kojem će se odmjeriti i izreći kazna. Osim ove, postoje i neke druge razlike između dva sistema, kao što je određivanje zaštitnog nadzora (*probacija*) uz pristanak uslovno osuđenog kod uslovne osude anglosaksonskog tipa.

KZ preuzima koncepciju uslovne osude kao samostalne krivične sankcije što je karakteristično za anglosaksonski sistem.

Bitni elementi uslovne osude kao samostalne krivične sankcije u KZ jesu *utvrđena kazna* i *vrijeme provjeravanja*. Izricanje i izvršenje utvrđene kazne odlaže se pod uslovom da uslovno osuđeni u toku vremena provjeravanja koje sud određuje u okviru zakonskog raspona od jedne do pet godina, ne izvrši novo krivično djelo.

90. Uslovi za izricanje i opozivanje uslovne osude

Uslovi za izricanje uslovne osude su *objektivni* (odnose se na krivično djelo ili kaznu) i *subjektivni* (vezani za učinioca).

Osnovni objektivni uslov je onaj koji određuje da se uslovna osuda može izreći onda kada je u konkretnom slučaju učiniocu utvrđena kazna zatvora u trajanju manjem od **2 godine**. Osim ovog uslova, propisan je i uslov koji je vezan za zapriječenu kaznu – za krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna, uslovna osuda se ne može izreći.

Uslovna osuda se ne može izreći ako nije proteklo više od pet godina od pravosnažnosti osude kojom je učiniocu izrečena kazna zatvora za umišljajno krivično djelo.

Propisane su i okolnosti na osnovu kojih sud procjenjuje kojim učiniocima je opravdano izreći uslovnu osudu. Tako, sud uzima u obzir ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje poslije izvršenog krivičnog djela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je djelo učinjeno. Sud će izreći uslovnu osudu onda kada se može očekivati da će upozorenje uz prijetnju kazne dovoljno uticati na učinioca da ne vrši krivična djela.

U slučaju opozivanja uslovne osude realizuje se prijetnja kaznom. Do opozivanja uslovne osude može doći tri slučaja: zbog novog krivičnog djela, zbog ranije učinjenog krivičnog djela i zbog neispunjenja određenih obaveza.

Opozivanje uslovne osude je **obavezno zbog novog učinjenog krivičnog djela** ako je za jedno ili više krivičnih djela izrečena kazna zatvora u trajanju od dvije godine ili stroža kazna. Opozivanje je **fakultativno** ako uslovno osuđeni u toku provjeravanja učini jedno ili više krivičnih djela za koja je izrečena kazna manja od dvije godine ili novčana kazna,

Do opozivanja uslovne osude zbog ranije učinjenog krivičnog djela dolazi kada sud poslije njenog izricanja utvrdi da je osuđeni izvršio krivično djelo prije nego što je uslovno osuđen, a u pitanju je takvo djelo da ne bi bilo osnova za izricanje uslovne osude da se za njega znalo.

Ako je uslovnom osudom uslovno osuđenom određeno da vrati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom ili da naknadi štetu koju je prouzrokovao krivičnim djelom, ili da ispuni neku drugu obavezu predviđenom u presudi, a on ne ispuni tu obavezu u roku određenom u presudi, sud može, u okviru vremena provjeravanja, produžiti rok za ispunjenje obaveze ili može opozvati uslovnu osudu i izreći kaznu koja je utvrđena u uslovnoj osudi.

Uslovna osuda se može opozvati samo u toku vremena provjeravanja. Izuzetno, do opozivanja uslovne osude zbog novog krivičnog djela može doći u roku od jedne godine poslije isteka vremena provjeravanja. I u slučaju neispunjenja neke od obaveza uslovna osuda se može opozvati u roku od jedne godine od isteka vremena provjeravanja i odrediti da se utvrđena kazna ublaži.

91. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom – njome se omogućava da se prema uslovno osuđenom preduzimaju aktivne radnje kroz koje mu se pružaju pomoć i zaštita, a istovremeno i vrši nadzor sa ciljem izbjegavanja ponovnog vršenja krivičnog djela.

Ovdje se ne radi o učiniocu kod kojeg se sa relativnom sigurnošću može očekivati da će sama prijetnja kaznom biti dovoljna da ubuduće ne vrši krivična djela. No, ipak je to učinilac kod kojeg se sa osnovom može očekivati, doduše uz pružanje pomoći i vršenja nadzora nad njim, da više neće vršiti krivična djela i da će se na taj način bolje ostvariti svrha uslovne osude.

Prema rješenju u KZ, zaštitni nadzor je samo jedna dopunska mjera uz uslovnu osudu. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom izreći će se u onim slučajevima gdje postoji određena sumnja u učinioca.

Trajanje zaštitnog nadzora može se kretati samo u okviru vremena provjeravanja.

Sadržinu zaštitnog nadzora čine pojedine obaveze. Tako, KZ pored obaveze osuđenog da se javlja nadležnom organu propisuje i mogućnost postavljanja osuđenom uz uslovnu osudu i sljedeće obaveze: osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje, prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima osuđenog, ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitavanja djece i drugih porodičnih obaveza, uzdržavanje od upotrebe droge i alkoholnih pića, otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom krivičnog djela i druge. Sud može naložiti uslovno osuđenom samo neku od obaveza predviđenih zakonom.

U slučaju da uslovno osuđeni ne ispunjava naložene obaveze, sud ga može opomenuti, naloženu obavezu zamijeniti drugom, produžiti trajanje obaveze i može uslovnu osudu opozvati zbog neispunjavanja obaveze. KZ ne određuje rok vezan za opozivanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.

92. Sudska opomena

Sudska opomena je najblaža sankcija za punoljetne učinioce i ne dovodi do ograničavanja prava i slobode učinioca. Namijenjena je **najlakšim oblicima kriminaliteta**. Ona znači socijalno-etički prijekor za učinjeno djelo i istovremeno upozorenje uliniocu ako ponovo izvrši krivično djelo da može očekivati primjenu neke strože krivične sankcije.

Za izricanje sudske opomene potrebno je da se kumulativno ispune **dva uslova**: 1) *da je riječ o krivičnom djelu za koje je propisa zatvor do jedne godine ili novčana kazna* i 2) *da je krivično djelo učinjeno pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ga u konkretnom slučaju čine naročito lakim*. Odnosu na prvi uslov predviđen je izuzetak: pod uslovima određenim kod nekih krivičnih djela kod kojih je to izričito propisano, sudka opomena se može izreći i onda kada je propisan zatvor do tri godine.

Pri odlučivanju da li će izreći sudsku opomenu sud će posebno uzeti u obzir ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje poslije izvršenog djela, njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je krivično djelo učinjeno.

Sudska opomena se može izreći i za *krivična djela u sticaju* ako za svako od tih djela postoje uslovi za izricanje sudske opomene.

Sudska opomena se ne može primjenjivati u odnosu na dvije kategorije lica. Ona se ne može izreći *maloljetnom licu* jer u okviru vaspitnih mjera upozorenja i usmjeravanja postoji sudski ukor. Sudska opomena se ne može izreni ni *vajnim licima* za krivična djela protiv Vojske.

Uz sudsku opomenu se može izreći većina *mjera bezbjednosti* koje predviđa KZ – obavezno liječenje narkomana i alkoholičara, zabrana vršenja poziva, djelatnosti i dužnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, oduzimanje predmeta i javno objavljivanje presude.

93. Nastanak mjera bezbjednosti

Prihvatanje *mjera bezbjednosti* kao krivičnih sankcija posebnog tipa vezuje se tek za **početak XX vijeka**. Prvi zakonski projekat koji predviđa mjere bezbjednosti kao poseban tip sankcije jeste **Prednacr švajcarskog krivičnog zakonika iz 1893.** godine. Prvi zakonski projekat na našim prostorima koji i terminološki razlikuje mjere bezbjednosti od kazne je **Projekat srpskog KZ iz 1911.** godine. Dvadesetih i tridesetih godina XX vijka u mnoge krivične zakone uvode se mjere bezbjednosti kao posebna vrsta krivičnih sankcija, sadržinski i sistemski odvojene od kazne i danas ih poznaju skoro sva savremena krivična zakonodavstva. Od tada dominira *koncept dualističkog sistema* krivičnih sankcija.

U vrijeme nastanka i prihvatanja dualističkog koncepta krivičnih sankcija postojala je relativno jasna granica između kazne i mjera bezbjednosti. Dok se kazni kao cilj postavljala odmazda, mjerama bezbjednosti se kao cilj postavljalo liječenje i popravljanje učinioca krivičnog djela. Mjere bezbjednosti su uvedene da bi se specijalno preventivo djelovalo na određene kategorije učinilaca u odnosu na koje kazna ne predstavlja adekvatnu reakciju.

94. Mjere bezbjednosti – pojam, svrha, vrste i sistem

Mjere bezbjednosti su posebna vrsta krivičnih sankcija koje su predviđene da budu reakcija na individualnu opasnost određenog učinioca. *Opasnost* učinioca se shvata kao opasnost za okolinu, opasnost da se vrše nova krivična djela.

Kod mjera bezbjednosti u prvom planu je **specijalna prevencija**. Mjera bezbjednosti je vrijednosno neutralna sankcija zasnovana na opasnosti učinioca u smislu ponovnog vršenja krivičnog djela.

Prema KZ, svrha mjera bezbjednosti sastoji se u otklanjanju *stanja* ili *uslova* koji mogu biti od uticaja na to da učinilac ubuduće vrši krivična djela. Pod pojmom stanja podrazumijevaju se psihička stanja učinioca. Za izricanje mjere bezbjednosti traži se postojanje uzročne veze između njegovog psihičkog stanja i učinjenog krivičnog djela, kao i da takva stanja mogu voditi ponovnom vršenju krivičnog djela. Pojam „uslovi“ se uobičajeno tumači kao povezanostličnosti učinioca i njegove sredine i prilika. Za primjenu mjera bezbjednosti traži se postojanje stanja ili uslova na osnovu kojih se sa visokim stepenom vjerovatnoće može zaključiti da će učinilac ponovo vršiti krivična djela, kao i da se mjerom bezbjednosti mogu otkloniti ta stanja ili uslovi.

Vrste mjera bezbjednosti koje predviđa naše krivično zakonodavstvo:

- 1) obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi
- 2) obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi
- 3) obavezno liječenje narkomana
- 4) obavezno liječenje alkoholičara
- 5) zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti
- 6) zabrana upravljanja motornim vozilom
- 7) oduzimanje predmeta
- 8) protjerivanje stranca iz zemlje
- 9) javno objavljivanje presude
- 10) zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim
- 11) zabrana prisustvovanja određenim sportskim priredbama.

Podjele:

- mjere bezbjednosti medicinskog karaktera i ostale mjere bezbjednosti
- mjere bezbjednosti ličnog i stvarnog karaktera
- mjere bezbjednosti sa lišenjem slobode i bez lišenja slobode
- obavezne i fakultativne mjere bezbjednosti
- one koje se izriču samostalno ili uz neku drugu krivičnu sankciju.

Mjere bezbjednosti nijesu predviđene kod pojedinih krivičnih djela već se primjenjuju na osnovu odredaba Opšteg dijela KZ. Trajanje mjera bezbjednosti posebno je određeno kod svake pojedine mjere bezbjednosti. Jedina mjera bezbjednosti čije je trajanje neodređeno i neograničeno jeste *obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi*.

Predviđene mjere bezbjednosti su, po pravilu, **sankcije dopunskog karaktera**. Većina mjera bezbjednosti se može izreći uz kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomenu ili oslobođenje od kazne, a mjere bezbjednosti zabrane upravljanja motornim vozilom i oduzimanje predmeta i uz sudsku opomenu ili oslobođenje od kazne. Mjera protjerivanja stranca iz zemlje i mjera bezbjednosti zabrane prisustvovanja određenim sportskim priredbama izriče se uz kaznu ili uslovnu osudu. Mjera bezbjednosti zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim može se izreći uz novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu, uz uslovnu osudu, kao i uz sudsku opomenu. Mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog liječenja na slobodi izriču se bitno smanjeno uračunljivom učiniocu uz kaznu ili uslovnu osudu.

95. Obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi

Mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi može se primijeniti prema učiniocu koji je krivično djelo učinio *u stanju bitno smanjene uračunljivosti* ili prema učiniocu koji je *u stanju neuračunljivosti* učinio protivpravno djelo koje je u zakonu predviđeno kao krivično djelo.

Za primjenu ove mjere bezbjednosti moraju biti ispunjena dva uslova: postojanje *ozbiljne opasnosti da će učinilac učiniti teže krivično djelo*, kao i da je za otklanjanje te opasnosti *potrebno njegovo liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi*.

U odnosu na neuračunljive učinioce ova mjera bezbjednosti se izriče kao *samostalna* sankcija. Uz nju se mogu izreći i sljedeće mjere bezbjednosti: zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom i oduzimanje predmeta.

Bitno smanjeno uračunljivim učiniocima ova se mjera bezbjednosti izriče uz kaznu i izvršava se prije kazne (*vikarijski sistem*).

Ova mjera bezbjednosti se izriče na neodređeno vrijeme. O otpuštanju iz zdravstvene ustanove odlučuje sud rješenjem poslije sprovođenja posebnog postupka. Tak postupak se sprovodi po službenoj dužnosti, na prijedlog zdravstvene ustanove ili organa starateljstva. Sud će na svakih devet mjeseci ispitati da li je prestala potreba za liječenjem i čuvanjem u zdravstvenoj ustanovi.

96. Obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi

Mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi izriče se samostalno *neuračunljivom učiniocu*. U **dva slučaja** se može izreći i *bitno smanjeno uračunljivom učiniocu*: uz uslovnu osudu i kada je

bitno smanjeno uračunljiv učinilac poslije obustave mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi pušten na uslovni otpust u kom slučaju mu se može izreći obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi.

Uslovi za primjenu ove mjere bezbjednosti su: da se radi o neuračunljivom ili bitno smanjeno uračunljivom učiniocu koji je *opasan* ali je *za otklanjanje opasnosti dovoljno njegovo liječenje na slobodi*. Opasnost mora biti ozbiljna, ali se opasnost ne odnosi samo na teža krivična djela već na bilo koje protivpravno djelo.

Ova mjera bezbjednosti može trajati **najduže tri godine**.

Mogućnost pretvaranja ove mjere u mjeru bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi postoji u dva slučaja: kada se učinilac ne podvrgne liječenju i da, i pored liječenja, učinilac postane toliko opasan za okolinu da je potrebno njegovo liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi.

Postoji i obrnuta mogućnost, tj. obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi se može izreći neuračunljivom učiniocu kada sud na osnovu rezultata liječenja utvrdi da više nije potrebno njegovo čuvanje i liječenje u zdravstvenoj ustanovi, već da je dovoljno samo liječenje na slobodi.

KZ predviđa i mogućnost da se ova mjera izvršava i *institucionalno* – u zdravstvenoj ustanovi, ali ne duže od 15 dana neprekidno, odnosno dva mjeseca ukupno.

100. Obavezno liječene narkomana

Mjera bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana predviđena je za učinioce koji su krivično djelo izvršili usljed *zavisnosti* od upotrebe opojnih droga. Pri tome se ne traži da je učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio po uticajem droge. Štaviše, ako je djelo učinjeno u stanju neuračunljivosti do kojeg je došlo upotrebom droge, ne postoji mogućnost za primjenu od mjere bezbjednosti. Pored ovog uslova, mora kumulativno biti ostvaren jos i uslov da kod učinioca postoji *ozbiljna opasnost* da će usljed ove zavisnosti i dalje vršiti krivična djela.

Ova mjera bezbjednosti se može izreći uz *kaznu zatvora, novčanu kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomenu* ili *oslobođenje od kazne*.

U slučaju kada se izriče uz kaznu zatvora, mjera bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana može trajati i duže od izrečene kazne zatvora, ali njeno **ukupno trajanje ne može biti duže od tri godine**.

Ako je izrečena uz kaznu zatvora, mjere bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana izvršava se u zavodu za izvršenje kazne zatvora, ili u odgovarajućoj zdravstvenoj ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. Vrijeme provedeno u ustanovi za liječenje uračunava se u kaznu zatvora.

U slučaju da je izrečena uz novčanu kaznu, sudsku opomenu ili oslobođenje od kazne, mjera bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana izvršava se na slobodi (sprovodi se ambulantno) i **može trajati najviše tri godine**.

101. Obavezno liječenje alkoholičara

Za izricanje mjere bezbjednosti obaveznog liječenja alkoholičara neophodno je da je krivično djelo učinjeno usljed zavisnosti od upotrebe alkohola i da usljed ove zavisnosti postoji ozbiljna opasnost da će učinilac i dalje vršiti krivična djela. Za primjenu ove mjere bezbjednosti važno je razlikovanje običnog pijanstva od alkoholizma.

Ova mjera bezbjednosti se može izreći uz *kaznu zatvora, novčanu kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomenu* ili *oslobođenje od kazne*.

U slučaju kada se izriče uz kaznu zatvora, mjera bezbjednosti obaveznoj liječenje alkoholičara **ograničena je trajanjem kazne zatvora**. Ona može trajati kraće od te kazne, ali ne i duže.

Ako je izrečena uz kaznu zatvora, ova mjera se izvršava u zavodu za izdržavanje kazne zatvora, ili u odgovarajućoj zdravstvenoj ili specijalizovanoj ustanovi. Vrijeme provedeno u ustanovi za liječenje uračunava se u kaznu.

U slučaju da je izrečena uz novčanu kaznu, uslovnu osudu ili oslobođenje od kazne mjera bezbjednosti obaveznog liječenja alkoholičara se izvršava na slobodi i **ne može trajati duže od dvije godine**.

102. Zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti

Mjera bezbjednosti zabrane vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti može se izreći kako uračunljivom učiniocu, tako i neuračunljivom. Uračunljivom učiniocu se izriče uz kaznu, slovnju osudu, sudsku opomenu ili oslobođenje od kazne, a neuračunljivom uz mjeru bezbjednosti.

Ova mjera bezbjednosti se sastoji u zabrani vršenja: 1) određenog poziva, 2) određene službe, 3) određene djelatnosti ili 4) svih ili nekih dužnosti vezanih za raspolaganje, korišćenje, upravljanje ili rukovanje tuđom imovinom ili za čuvanje te imovine. U presudi kojim se izriče ova mjera mora biti tačno određeno na šta se zabrana odnosi.

Zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti može se izreći ukoliko je dalje vršenje određene djelatnosti opasno. Opasnost treba shvatiti u smislu opasnosti od vršenja krivičnih djela u vezi sa vršenjem poziva, djelatnosti ili dužnosti.

Ova mjera bezbjednosti može trajati od jedne do deset godina računajući od dana pravosnažnosti odluke, s tim da vrijeme provedeno u zatvoru ili zdravstvenoj ustanovi ne uračunava se u vrijeme trajanja mjere. Trajanje izrečene mjere može se naknadno skratiti odlukom suda, ako su protekle tri godine. Pomilovanjem se može odrediti ukidanje ili kraće trajanje ove mjere.

103. Zabrana upravljanja motornim vozilom

Mjera bezbjednosti zabrane upravljanja motornim vozilom previđena je za *učinioce krivičnih djela ugrožavanja saobraćaja*. Ona se može izreći ako težina krivičnog djela, okolnosti pod kojima je djelo izvršeno ili ranije kršenje saobraćajnih propisa od strane učinioca, pokazuju da je *opasno* da on i dalje upravlja motornim vozilom određene vrste ili kategorije.

Zabrana se mora odnositi na upravljanje motornim vozilom određene vrste ili kategorije.

Mjera bezbjednosti se izvršava oduzimanjem vozačke dozvole određene vrste ili kategorije. Kada se ova mjera izriče licu koje nema položen vozački ispit, onda se ona sastoji u zabrani izdavanja vozačke dozvole. Zabrana upravljanja motornim vozilom može se izreći i licu koje ima stranu vozačku dozvolu u kom slučaju ona obuhvata zabran korišćenja te dozvole na teritoriji CG.

Ova mjera bezbjednosti može trajati **od tri mjeseca do pet godina**.

U slučaju kada je ova mjera izrečena uz uslovnu osudu, postoji mogućnost opozivanja uslovne osude ako učinilac prekrši zabranu upravljanja motornim vozilom.

Pomilovanjem se može ukinuti ili odrediti kraće trajanje ove mjere bezbjednosti. Sud u okviru propisanog raspona određuje trajanje ove mjere. Njeno trajanje se može naknadno skratiti, ako su protekle tri godine.

U načelu, izricanje ove mjere je fakultativnog karaktera, ali zakonom se može propisati obavezno izricanje od mjere bezbjednosti.

104. Oduzimanje predmeta

Mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta je jedina mjera bezbjednosti *stvarnog karaktera*. Oduzeti se mogu oni predmeti koji su upotrijebljeni za izvršenje krivičnog djela, koji su bili namijenjeni izvršenju krivičnog djela i koji su nastali izvršenjem krivičnog djela. Zato govorimo o dvije grupe predmeta: *instrumenta sceleris* – predmeti koji su bili *upotrijebljeni* ili *namijenjeni* za izvršenje krivičnog djela i *producta sceleris* – predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog djela.

Više se ne zahtijeva da predmet bude u svojini učinioca. Uslovi za primjenu ove mjere bezbjednosti su: da i dalje postoji opasnost da će određeni predmet biti upotrijebljen za izvršenje krivičnog djela i da je to neophodno radi zaštite opšte bezbjednosti.

Primjena mjere bezbjednosti oduzimanja predmeta u načelu je fakultativnog karaktera. Međutim, zakonom se može predvidjeti obavezna primjena ove mjere bezbjednosti, što je i učinjeno kod nekih krivičnih djela. Osim toga, zakonom se može odrediti i obavezno uništavanje oduzetih predmeta.

105. Protjerivanje stranca iz zemlje

Protjerivanje stranca iz zemlje sastoji se u protjerivanju sa teritorije Crne Gore lica stranog državljanstva ili lica bez državljanstva koje odredi sud u okviru zakonskog raspona **od jedne godine do deset godina**. Kao uslov za primjenu ove mjere bezbjednosti zakon postavlja *nepoželjnost boravka stranca* na teritoriji CG i upućuje sud da prilikom odlučivanja o njenom izricanju uzme u obzir prirodu i težinu krivičnog djela, pobude iz kojih je krivično djelo učinjeno, način izvršenja krivičnog djela i druge okolnosti koje ukazuju na tu nepoželjnost.

KZ direktno upućuje na to da prilikom izricanja ove mjere bezbjednosti i određivanja njenog trajanja treba imati u vidu i težinu izvršenog krivičnog djela, što znači da treba voditi računa o srazmjernosti.

Pomilovanjem se može ukinuti ili odrediti kraće trajanje ove mjere bezbjednosti.

106. Javno objavljivanje presude

Krivični zakonik predviđa mogućnost primjene mjere bezbjednosti javnog objavljivanja presude u dvije situacije.

Prva je kada je krivično djelo učinjeno **putem sredstava javnog informisanja**. Cilj ove mjere jeste da u tom slučaju otkloni neke dalje štetne posljedice učinjenog djela.

U drugom slučaju, mjera bezbjednosti javnog objavljivanja presude može se izreći za krivično djelo koje je prouzrokovalo **opasnost za život ili tijelo ljudi**, pod uslovom da objavljivanje presude može da doprinese da se otkloni ili umanja ta opasnost.

Presuda se objavljuje o trošku učinioca krivičnog djela. Sud odlučuje o tome da li će se obaviti u cjelini ili u izvodu.

Ova mjera bezbjednosti se izriče uz osudu na kaznu, uslovnu osuku, sudsku opomenu ili uz oslobođenje od kazne.

Izricanje ove mjere je u načelu fakultativno, ali može se zakonom predvidjeti i obavezno objavljivanje presude.

Određen je rok od trideset dana od pravosnažnosti presude u kojem se ona mora izvršiti.

107. Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom

Budući da je riječ o mjeri koja ne predstavlja krivičnu sankciju već mjere *sui generis*, ona je regulisana u posebnoj glavi KZ.

Odredbama KZ predviđeni su način i oslov oduzimanja imovinske koristi. Od učinioca će se uzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist, koji su pribavljeni krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće – učinilac će se obavezati da preda u zamjenu drugu imovinsku korist koja odgovara vrijednosti imovine pribavljene izvršenjem krivičnog djela ili proistekle iz krivičnog djela, ili da plati iznos koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi.

Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom oduzeće se i od lica na koja je prenesena bez naknade koja očigledno ne odgovara stvarnoj vrijednosti.

Od prenošenja stečene imovinske koristi na drugoga treba razlikovati sticanje imovinske koristi u korist drugoga. U tom slučaju se imovinska korist bezuslovno oduzima kao i u slučaju kada je učinilac stekao imovinsku korist za sebe.

U praksi najznačajniji problem prilikom primjene mjere oduzimanja imovinske koristi predstavlja utvrđivanje njene visine.

U vezi sa visinom imovinske koristi jeste i pitanje koje se može postaviti samo *de lege ferenda*, a to je da li će se oduzeti i mala, odnosno neznatna imovinska korist. S obzirom na zakonsko rješenje, mora se oduzeti svaka imovinska korist.

Zaštita oštećenog – Ukoliko lice koje je neposredno oštećeno krivičnim djelom, njegovi interesi imaju prednost u odnosu na mjeru oduzimanja imovinske koristi stečena krivičnim djelom.

U vezi sa odnosom imovinskopravnog zahtjeva oštećenog i mjere oduzimanja imovinske koristi, moguće su tri situacije. **U prvoj situaciji**, ako je oštećenom u krivičnom postupku dosuđen imovinskopravni zahtjev, sud će izreći oduzimanje imovinske koristi samo ukoliko ona prelazi dosuđeni imovinskopravni zahtjev oštećenog. **U drugoj situaciji**, kada imovinskopravni zahtjev nije dosuđen u krivičnom postupku već je oštećeni upućen na parnicu, on može tražiti da se namiri iz iznosa oduzete vrijednosti, pod uslovom da se pokrenuo parnicu *u roku od šest mjeseci* od dana pravnosnažnosti odluke kojom je upućen na parnicu. Ukoliko bude utvrđen njegov zahtjev, potrebno je da *u roku od tri mjeseca* od dana pravnosnažnosti odluke kojom je utvrđen taj zahtjev zatraži namirenje iz oduzete imovine. **Treća situacija** se odnosi na slučajeve kada oštećeni u krivičnom postupku nije prijavio imovinskopravni zahtjev. I u tom slučaju on može naknadno zahtijevati namirenje iz oduzete vrijednosti, ako je radi utvrđenja svog zahtjeva pokrenuo parnicu *u roku od tri mjeseca od dana saznanja* za presudu kojom se oduzima imovinska korist, a *najdalje u roku od tri godine* od pravnosnažnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi. Ukoliko bude utvrđen njegov zahtjev, potrebno je da *u roku od tri mjeseca* od dana pravnosnažnosti odluke kojom je utvrđen taj zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti.

Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog djela - U odnosu na određena krivična djela poseban Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog djela predviđa znatno šire mogućnosti za oduzimanje imovine nego KZ. Za oduzimanje imovine nije neophodno da je utvrđeno da je pribavljena krivičnim djelom. U smislu tog zakona, imovinomproisteklom iz krivičnog djela smatra se imovina okrivljenog, okrivljenog saradnika, ostavioca, pravnog sljedbenika, ili trećeg lica koja je u očiglednoj nesrazmjeri sa njegovim zakonitim prihodima.

108. Pravne posljedice osude

Pravne posljedice osude u smislu odredaba KZ nijesu krivične sankcije niti druge mjere o kojima odlučuje sud. One nastupaju *automatski po sili zakona* kod osude za doređena krivična djela ili na određene kazne.

Osude za određena krivična djela ili na određene kazne mogu imati za pravnu posljedicu prestanak, odnosno gubitak određenih prava ili zabranu sticanja određenih prava. To znači da su pravne posljedice osude svrstane u dvije kategorije: *one koje predstavljaju prestanak ili gubitak određenih prava* i *one koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava*.

Pravne posljedice ne mogu nastupiti kad je za krivično djelo učiniocu izrečena novčana kazna, uslovna osuda ako ne bude opozvana, sudska opomena ili kad je učinilac oslobođen od kazne.

Pravne posljedice osude mogu se predvidjeti samo zakonom.

Pravne posljedice osude koje se odnose na prestanak ili gubitak određenih prava jesu:

- 1) prestanak vršenja javnih funkcija
- 2) prestanak radnog odnosa ili prestanak vršenja određenog zvanja, poziva ili zanimanja
- 3) gubitak određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlikom državnog organa ili organa lokalne samouprave.

Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava jesu:

- 1) zabrana sticanja određenih javnih funkcija
- 2) zabrana sticanja određenog zvanja, poziva ili zanimanja, ili unapređenja u službi
- 3) zabrana sticanja čina vojnog starješine
- 4) zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih organa ili organa lokalne samouprave.

Pravne posljedice osude koje se sastoje u prestanku ili gubitku određenih prava **nastupaju danom pravnosnažnosti presude** i svojim su nastupanjem konzumirane i ne sadrže zabranu ponovnog sticanja tih prava. Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava takođe **nastupaju danom pravnosnažnosti presude**, ali *one traju određeno vrijeme*.

KZ određuje da se pravne posljedice osude koje se sastoje u zabranama sticanja određenih prava mogu propisati **u trajanju najduže do deset godina**. Za pojedine pravne posljedice zakonom se može propisati i kraće trajanje.

109. Rehabilitacija i davanje podataka iz kaznene evidencije

Rehabilitacija podrazumijeva ponovno uspostavljanje ranijeg položaja oduđenog lica kao punopravnog građanina i stavljanje u zaborav njegove kriminalne prošlosti. To u stvari znači da mu se daje status neosuđivanog lica. Ona istovremeno znači i pravo osušenog lica da, pod određenim uslovima, prema

njemu budu otklonjene pravne posljedice osude, kao i da sama krivična osuda bude brisana iz kaznene evidencije.

Negativna pravna dejstva osude polije izdržave, zastarjele ili oproštene glavne kazne mogu po osuđenog biti višestruka. Ta dejstva, odnosno pravne posljedice osude u širem smislu mogu proizilaziti iz: 1) pravnih posljedica osude u užem smislu, 2) primjene određenih mjera bezbjednosti, 3) upisa osude u kaznenu evidenciju i davanja podataka iz evidencije, 4) sporednih ili dopunskih kazni koje se izvršavaju poslije izdržane glavne kazne.

Potpuna rehabilitacija znači prestanak svih tih negativnih pravnih dejstava koja nastupaju zbog krivične osude, poslije izdržane glavne kazne, kao i brisanje, odnosno gašenje same osude. Osnovna svrha rehabilitacije jeste reintegracija osuđenog, odnosno omogućavanje da on postane punopravan član društva tako da osuda nema nikakve diskriminirajuće efekte. Rehabilitacija treba uvijek da obuhvati *uspostavljanje svih prava osuđenog i stvarno brisanje osude*.

Rehabilitacijom se briše osuda i prestaju sve njene pravne posljedice, a osuđeni se smatra neosuđivanim.

KZ razlikuje **zakonsku** rehabilitaciju koja nastaje na osnovu samog zakona i **sudsku** do koje dolazi odlukom suda po molbi osuđenog lica.

Zakonska rehabilitacija se daje samo licima koja prije osude na koju se odnosi rehabilitacija nijesu bila osuđivana, ili koja su se po zakonu smatrala neosnovanim. Zakonska rehabilitacija nastaje ako: 1) lice koje je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne ili kojem je izrečena sudska opomena u roku od godinu dana od pravnosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo, 2) lice kojem je izrečena uslovna osuda, u vrijeme provjeravanja i u roku od odinu dana po isteku tog roka ne učini krivično djelo.

Zakonska rehabilitacija takođe nastaje ako od dana kada je kazna izvršena, zastarjela ili oproštena protekne: 1) tri godine od osude na novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu, oduzimanja vozačke dozvole ili kaznu zatvora do šest mjeseci, 2) pet godina kod osude na kaznu zatvora dužu od šest mjeseci do jedne godine, 3) deset godina kod osude na kaznu zatvora dužu od jedne do tri godine.

Sudska rehabilitacija se može dati licu koje je osuđeno na kaznu zatvora **od tri do pet godina**. Kod osude na kaznu zatvora dužu od pet godina ne može, ni pod kojim uslovima, nastupiti rehabilitacija. Uslov za sudska rehabilitaciju jeste to da je proteklo deset godina od dana izdržane, zastarjele ili oprištene kazne. Sudska rehabilitacija se može dati i licu koje je više puta osuđivao ako su ispunjeni zakonski uslovi za rehabilitaciju u pogledu svakog krivičnog djela za koje je osuđeno. Pri tome sud uzima u obzir sve one okolnosti koje i inače procjenjuje kod sudske rehabilitacije.

Kaznena evidencija sadrži lične podatke o učiniocu krivičnog djela, o krivičnom djelu za koje je osuđen, podatke o kazni, uslovnoj osudi, sudskoj opomeni, oslobođenju od kazne i oproštenoj kazni, kao i podatke o pravnim posljedicama osude.

KZ određuje krug organa kojima se mogu davati podaci iz kaznene evidencije. To su: sud, javni tužilac i policija u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica koje je ranije bilo osuđeno, organ za

izvršenje krivičnih sankcija i organi koji učestvuju u postupku davanja amnestije, rehabilitacije ili odlučivanja o prestanku pravnih posljedica osude. Podaci se mogu dati i organu starateljstva kada je to potrebno za vršenje poslova iz njegove nadležnosti. Podaci iz kaznene evidencije mogu se dati i drugim državnim organima koji su nadležni za otkrivanje i sprečavanje izvršenja krivičnih djela kada je to posebnim zakonom propisao.

Pod dodatnim uslovima krug tih organa i drugih subjekata je proširen – predviđena je mogućnost davanja podataka na obrazloženi zahtjev i državnom organu, preduzeću, drugoj organizaciji ili preduzetniku, ako još traju pravne posljedice osude ili mjere bezbjednosti.

110.Amnestija

Amnestija znači pretvaranje u zaborav učinjenog krivičnog djela.

Amnestija je akt zakonodavnog organa kojim se u formi zakona poimenično neodređenom krugu lica daje oslobođenje od krivičnog gonjenja (abolicija), potpuno ili djelimično oslobođenje od izvršenja kazne, zamjena izrečene kazne blažom kaznom, rehabilitacija, ukidau pravne posljedice osude ili ukidaju određene mjere bezbjednosti.

Amnestija se može odnositi na učinjena krivična djela ili na određene kazne bez obzira na krivično djelo. KZ ne predviđa nikakva ograničenja u pogledu vrste i težine krivičnih djela, odnosno visine izrečne kazne za krivična djela koja mogu biti obuhvaćena aktom amnestije. To je isključivo stvar procjene zakonodavca.

Amnestija se daje samo za već učinjena krivična djela, a ne i za ubuduće.

Davanjem amnestija ne dira se u prava trećih lica koja se zasnivaju na osudi (prije svega na imovisnopравни zahtjev).

111.Pomilovanje

Pomilovanje je institut kojim se mijenja dejstvo sudske osude u pogledu izrečene krivične sankcije ili pak sprečava donošenje te odluke u slučaju da do krivičnog gonjenja još nije došlo.

Pomilovanje ima dejstvo samo u odnosu na *poimenično određeno lice*. Pomilovanjem se može:

- 1) pomilovanje od gonjenja (abolicija)
- 2) potpuno ili djelimično osloboditi od izvršenja kazne
- 3) zamijeniti izrečena kazna blažom kaznom ili uslovnom osudom
- 4) dati rehabilitacija
- 5) ukinuti, odnosno odrediti kraće trajanje pojedine ili svih pravnih posljedica osude
- 6) ukinuti ili odrediti kraće trajanje mjere bezbjednosti.

Pomilovanjem je u isključivoj nadležnosti predsjednika države.

Postupak za pomilovanje pokreće se na molbu osuđenog lica ili po službenoj dužnosti od strane ministra

pravde. Osim osuđenog lica, molbu može podnijeti: zakonski zastupnik osuđenog lica, njegov bračni drug, srodnik u pravoj liniji, brat, sestra, usvojilac, hranilac ili staralac. Ako je riječ o oslobođenju od krivičnog gonjenja, postupak za pomilovanje pokreće se samo po službenoj dužnosti. Molba se podnosi sudu koji je izrekao osudu u prvom stepenu.

Davanjem pomilovanja se ne dira u prava trećih lica koja se zasnivaju na osudi.

112. Pojam zastarjelosti i zastarjelost krivičnog gonjenja /113. Pojam zastarjelosti i zastarjelost izvršenja krivične sankcije

Zastarjelost je zakonski osnov za gašenje krivičnih sankcija usljed proteka određenog vremena što za posljedicu ima gubitak prava države ili na krivično gonjenje ili na izvršenje krivične sankcije.

Naše krivično pravo poznaje dvije vrste zastarjelosti: *zastarjelost krivičnog gonjenja* i *zastarjelost izvršenja krivične sankcije*.

Krivično gonjenje i izvršenje krivične sankcije ne zastarijeva za **krivična djela genocida i ratnog zločina**, kao ni za krivična djela za koja po međunarodnim ugovorima zastarjelost ne može da nastupi (*Konvencija o nezastarivosti ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968.*)

Zastarjelost krivičnog gonjenja

U KZ su propisani rokovi za zastarjelost krivičnog gonjenja. Kriterijum za njihovo određivanje jeste propisana kazna za učinjeno krivično djelo. To su:

- 1) 25 godina od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od 30 do 40 godina
- 2) 20 godina od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može propisati kazna zatvora duža od 15 godina
- 3) 15 godina od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može propisati kazna zatvora duža od 10 godina
- 4) 10 godina od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može propisati kazna zatvora duža od 5 godina
- 5) 5 godina od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može propisati kazna zatvora duža od 3 godine
- 6) 3 godine od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može propisati kazna zatvora duža od 1 godine
- 7) 2 godine od izvršenja krivičnog djela za koje se po zakonu može propisati kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna.

Dok teče rok zastarjelosti krivičnog gonjenja moguće je da nastupe dvije situacije koje produžavaju taj rok, a to su obustava i prekid zastarjelosti.

Obustava zastarjelosti nastupa onda kada zastarjelost prestaje da teče za vrijeme za koje se po zakonu gonjenje ne može otpočeti ili produžiti. Njeno dejstvo se sastoji u tome što za vrijeme dok postoji smetnja koja je dovela do obustave ne teče rok zastarjelosti krivičnog gonjenja.

Prekid zastarjelosti nastupa u dva slučaja: 1) preduzimanjem bilo koje procesne radnje koja se preduzima radi otkrivanja krivičnog djela ili radi otkrivanja i gonjenja učinioca zbog učinjenog krivičnog djela i 2) ako je učinjeno novo krivično djelo koje je prema zapriječenoj kazni isto toliko teško ili teže od onoga u pogledu kojeg teče rok zastarjelosti krivičnog gonjenja. Dejstvo prekida – rok zastarjelosti počinje ponovo da teče, što znači da se ranije proteklo vrijeme prije nastupanja prekida ne uračunava u zastarjelost krivičnog gonjenja.

Apsolutna zastarjelost krivičnog gonjenja nastupa protekom dvostrukog roka predviđenog za relativnu zastarjelost krivičnog gonjenja. Kod apsolutne zastarjelosti rok uvijek teče, i za vrijeme obustave i prekida zastarjelosti.

Zastarjelost izvršenja krivičnih sankcija

U KZ su propisani su rokovi za zastarjelost izvršenja glavnih kazni. Oni zavise od visine izrečene kazne kod kazne zatvora, a kod novčane kazne bez obzira na njenu visinu on iznosi dvije godine. Istekom propisanih rokova gasi se pravo nadležnih organa da izvrše kaznu.

Izrečena kazna se ne može izvršiti kad protekne:

- 1) 25 godina od osude na kaznu zatvora u trajanju od 30 do 40 godina
- 2) 20 godina od osude na kaznu zatvora dužu od 15 godina
- 3) 15 godina od osude na kaznu zatvora dužu od 10 godina
- 4) 10 godina od osude na kaznu zatvora dužu od 5 godina
- 5) 5 godina od osude na kaznu zatvora dužu od 3 godine
- 6) 3 godine od osude na kaznu zatvora dužu od 1 godine
- 7) 2 godine od osude na kaznu zatvora do 1 godine, osude na novčanu kaznu ili kaznu rada u javnom interesu.

KZ određuje rok za zastarjelost novčane kazne kao sporedne kazne (2 godine) i rokove za zastarjelost izvršenja mjera bezbjednosti. Kod nekih mjera bezbjednosti se rok određuje u fiksnom trajanju, kod drugih zavisi od vremena na koje su one izrečene.

Zastarjelost izvršenja mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u ustanovi, obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi, obaveznog liječenja narkomana, obaveznog liječenja alkoholičara i oduzimanja predmeta prestaje kad protekne **pet godina** od dana pravnoosnažnosti odluke kojom su te mjere izrečene.

Zastarjelost izvršenja mjera bezbjednosti zabrane vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti, zabrane upravljanja motornim vozilom i protjerivanja stranca iz zemlje nastaje kad protekne **vrijeme na koje su te mjere izrečene**.

Rokovi za zastarjelost izvršenja kazni računaju se od dana kada je presuda kojom su izrečene postane pravnoosnažna, a u slučaju opozivanja od dana pravnoosnažnosti odluke o opozivanju.

Zastarijevanje ne teče za vrijeme za koje se po zakonu izvršenje kazne ne može preduzeti – dolazi do *obustave* zastarjelosti.

Zastarijevanje se *prekida* svakom radnjom nadležnog organa koja se preduzima radi izvršenja kazne – sa svakim prekidom zastarijevanje počinje ponovo da teče.

Zastarjelost izvršenja kazne nastaje u svakom slučaju kad protekne dvaput onoliko vremena koliko se po zakonu traži za zastarjelost izvršenja kazne (*apsolutna zastarjelost*).

114. Krivičnopravni status maloljetnih učinilaca u našem krivičnom pravu

Materija maloljetničkog krivičnog prava je u Crnoj Gori regulisana posebnim zakonom (ZOMUKD). Maloljetnikom se smatra lice koje je navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina. Razlikuju se dvije kategorije maloljetnika: mlađi i stariji.

Mlađi maloljetnik – od 14 do 16 godina

Stariji maloljetnik – od 16 do 18 godina

U našem krivičnom pravu maloljetni učinioци imaju poseban krivičnopravni status. ZOMUKD određuje odnos opštih krivičnopravnih odredaba prema specijalnim odredbama o maloljetnicima kojima se daje prednost.

I onda kada se maloljetnik ne kažnjava, prema njemu se primjenjuje vaspitna mjera, a osnov za tu primjenu mora biti učinjeno krivično djelo. To, svakako, podrazumijeva i postojanje krivice maloljetnika. Maloljetničko pravo ima zaštitnu funkciju, ali se zaštita nastoji ostvariti prije svega mjerama pomoći maloljetniku i postizanjem njegovog društvenog prilagođavanja. To ne znači da su sasvim napuštene mjere koje znače lišavanje slobode ili pak kažnjavanje. Popravljanje maloljetnika nekad zahtijeva mjere zavodskog karaktera.

Posebne odredbe ZOMUKD koje važe za maloljetnike primjenjuju se pod određenim uslovima na sva lica koja su krivično djelo učinila kao maloljetnici. Predviđa se, izuzetno, primjena ovih odredaba i na lica koja su krivično djelo učinila kao mlađi punoljetnici.

115. Sankcije za maloljetnike u našem krivičnom pravu i njihove specifičnosti

Osnovna vrsta sankcija koja je namijenjena maloljetnim učinioцима krivičnih djela jesu **vaspitne mjere**. Pod određenim uslovima maloljetnik se može kazniti maloljetničkim zatvorom. Osim vaspitnih mjera i maloljetničkog zatvora, maloljetniku se mogu izreći i određene mjere bezbjednosti.

Podjela na mlađe i starije maloljetnike značajna je zato što se samo starijem maloljetniku može izreći kazna (maloljetnički zatvor), a od značaja je i za izricanje krivičnih sankcija punoljetnim licima koja su krivično djelo učinila kao maloljetnici.

Naše krivično zakonodavstvo ne dozvoljava primjenu sudske opomene i uslovne osude prema maloljetniku.

Svrha vaspitnih mjera i maloljetničkog zatvora jeste u tome da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbjeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, na vaspitavanje i pravilan razvoj njegove ličnosti kako bi se obezbijedilo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu.

Vaspitne mjere i maloljetnički zatvor ne povlače pravne posljedice koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava.

ZOMUKD predviđa posebna pravila za izricanje krivičnih sankcija maloljetnicima *za krivična djela u sticaju*. Ako za sva krivična djela učinjena u sticaju dolazi u ozvir izricanje samo vaspitnih mjera, sud će izreći samo jednu vaspitnu mjeru. Ako za svako krivično djelo učinjeno u sticaju sud smatra da treba izreći kaznu maloljetničkog zatvora, odmjeriće po slobodnoj ocjeni za sva djela jednu kaznu maloljetničkog zatvora. Ako je u neka djela utvrđena kazna zatvora, a za druga kazna maloljetničkog zatvora, izreći će se kao jedinstvena kazna samo kazna zatvora primjenom odredaba KZ. Ako sud smatra da bi za neko djelo trebalo izreći kaznu maloljetničkog zatvora, a za drugu vaspitnu mjeru, jedinstvena kazna će biti maloljetnički zatvor.

Prema maloljetniku je moguće izreći i *vaspitni nalog* – mjera sui generis koja nema karakter krivične sankcije i koja se primjenjuje i prije nego što je pokrenut postupak ili u toku postupka. O primjeni vaspitnih naloga odlučuje javni tužilac ili sudija za maloljetnike.

ZOMUKD predviđa tri vrste vaspitnih mjera:

- 1) vaspitne mjere upozorenja i usmjeravanja
- 2) vaspitne mjere pojačanog nadzora
- 3) zavodske vaspitne mjere.

116. Vaspitne mjere upozorenja i usmjeravanja

Predviđene su dvije vaspitne mjere upozorenja i usmjeravanja: **sudski ukor** i **posebne obaveze**.

Sudski ukor se izriče ako se iz odnosa maloljetnika prema učinjenom krivičnom djelu i njegove spremnosti da ubuduće ne vrši krivična djela može zaključiti da je dovoljno da se maloljetnik samo prekori, Pri izricanju ukora maloljetniku će se ukazati na neprihvatljivost njegovog postupka i predočiće mu se da u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela prema njemu može biti primijenjena druga sankcija.

Vaspitna mjera *posebnih obaveza* sadrži veći broj različitih obaveza. Sud može izreći jednu ili više posebnih obaveza ako ocijeni da je odgovarajućim zahtjevima ili zabranama potrebno uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje.

Zakon predviđa sljedeće obaveze: da se izvini oštećenom, da u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao, da redovno pohađa školu ili da ne izostaje sa posla, da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim osobnostima i sklonostima, da se bez naknade uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, da se uključi u određene sportske aktivnosti, da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti

izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savjetovalištu, da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se provjerava određeno znanje i da se može da napusti mjesto prebivališta ili boravišta bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva.

Obaveze mogu trajati do jedne godine.